

ניצני אוריינות

טיפוח לשוני אורייני
כרטסת פעילויות לגן הילדים

מדריך לגננת

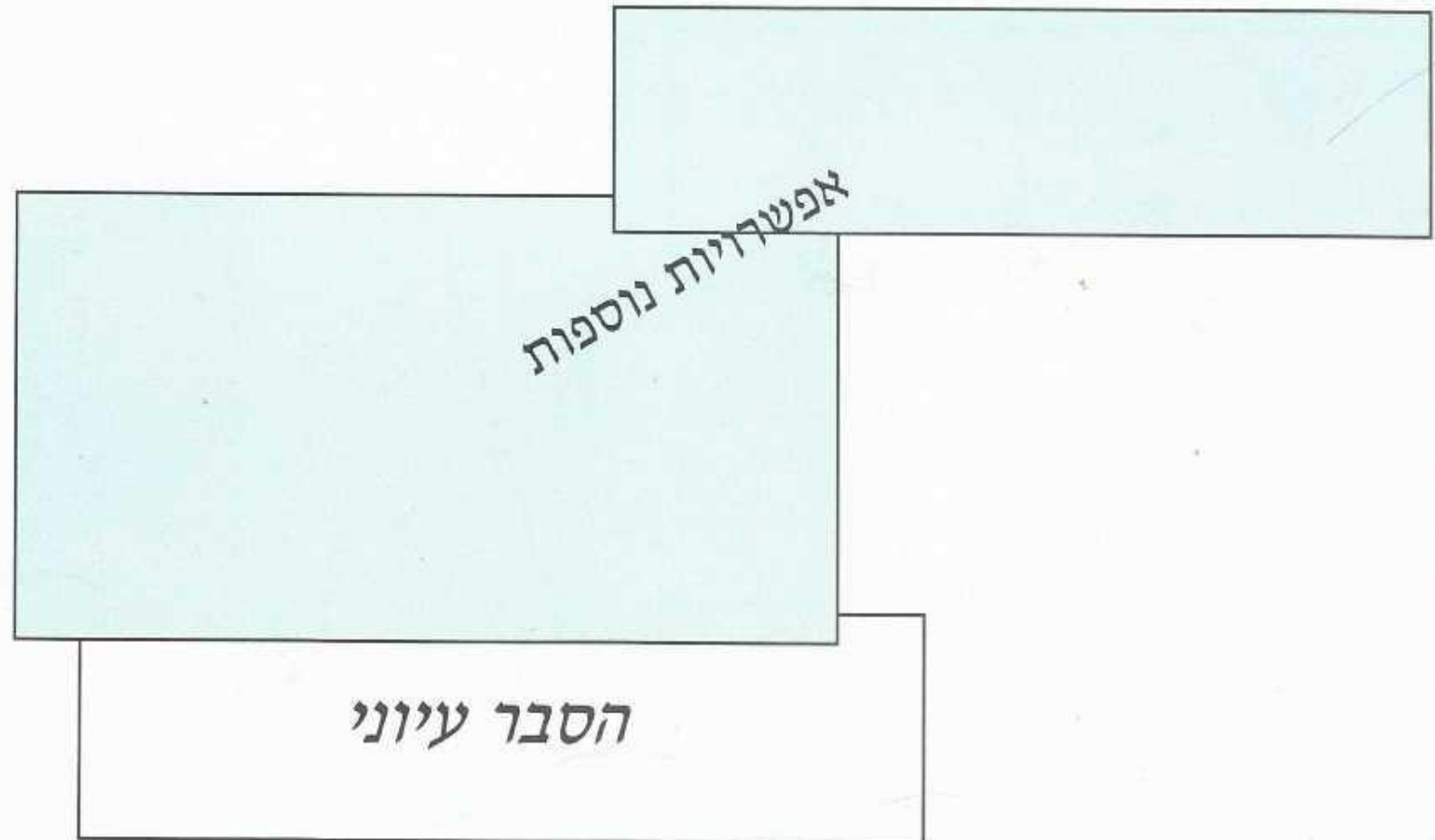

כרטיסיית הסבר

תיאור הפעילות
על שלביה

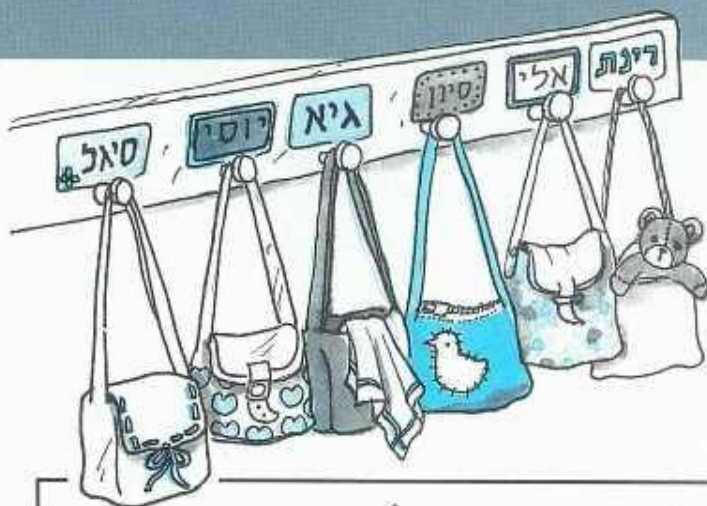
השאלה מולחן

כרטיסיית הסבר

שמות הילדים

כרטיסיית מבוא

הילדים יכינו כרטיסיות כדי לתלות על התא שלהם, על המגבת; הם יכינו שמות כדי להירשם לפעילויות שונות בגן וכדי להחליף ספרים בספרייה. הילדים גם יכתבו את שמם, או ישתמשו במדבקות עם שמם, או בחותמות כדי לציין שייכות, למשל, על עבודות או על ציורים, או על ספר שהם הכינו. במבוא לתדריך טענו, כי "יכולת של תקשורת בחברה של זרים, שאיננה החברה המידית של הילד, גם היא ממאפייני האוריינות". החתימה, או השימוש בחותמת, היא דרך מצוינת להרחיב את חוג ההתייחסות של הילד אל חוג רחב יותר. כמו כן החתימה מאפשרת לילד להיות עצמאי ולא להזדקק למבוגר שיכתוב במקומו, ואף מאפשרת זיהוי של העבודות.

השמות הפרטיים של הילדים הם חומר נפלא לעבודה, מפני שכל ילד אוהב את העיסוק בשמו. לכל אדם יש שם, כדברי פניה "בו דורות עתיקים דובבים זכרונם, בו מרחב העתיד מקופל עוד וגם...". השם מיוחד לכל ילד ומייצג ערך אינטימי וחשוב לו; הניסיון מלמד אותנו, כי ילדים רבים, שלמדו לכתוב באופן ספונטני, התחילו בכתובת השם שלהם. זאת ועוד, ילדים אלה השתמשו בניסיונות הכתיבה הראשונים שלהם בצירופים שונים של האותיות המופיעות בשמם. כדאי להחזיק בגן לוח שמות נייד (זה יכול להיות לוח לבן או לוח שבו יש ווים). כל ילד מקבל כמה כרטיסיות, המתאימות לתלייה. על אחת מהן כתוב שמו, ואילו שאר הכרטיסיות - ריקות. סביב שמות הילדים ניתן לערוך פעילויות רבות, ואת הלוח ניתן לארגן בדרכים שונות, על-פי עקרונות שונים).

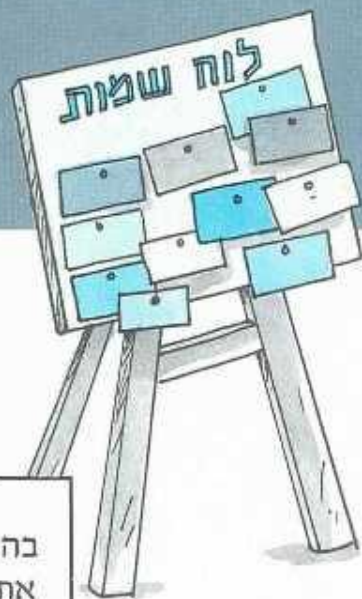
השמות הם חומר הגלם הטוב ביותר לעבוד בעזרתו על המערכת הצלילית של השפה. בדרך כלל בעזרת השמות של ילדי הגן ניתן להכיר את כל אותיות האלף-בית. כמו כן חלק גדול מהשמות מבוססים בעיקר על העיקרון הצלילי, כי לא תמיד יש לשם משמעות או משפחת מלים (כרטיסיה שנייה). במסגרת הפעילויות סביב השמות כדאי לקרוא יחד עם הילדים יצירות כמו: "לאן לאן, לגן לגן" של עי' הלל, או כמו "קוראים לי ניו" של דתיה בן-דור, או "משפחת אלפא-ביתא" של רימונה דינור. כדאי להביא לגן חומרים מגוונים עם אותיות האלף-בית, כגון קוביות, דבקיות, אותיות פלסטיות ואותיות מגנטיות למיניהן, כדי שהילדים יוכלו להרכיב בעזרתם את שמותיהם או צירופי מלים. אין הכוונה כאן שהגננת תכין את הכרטיסיות האלה, ואף אין כוונה לעבוד על שמות האותיות באופן פרונטלי. מדובר בחשיפה של הילדים לחומרים האלה, הקיימים בלאו הכי בשוק.

עלינו לזכור שוב ושוב, שכאשר מדברים על כך שהילד **כותב את שמו**, הכוונה היא **לכתיבה ילדית**, כלומר לכך שהילד כותב את השם כפי שהוא תופס אותו, כפי שהוא יכול לכתוב אותו. בגן יש ילדים הכותבים בכתב ראי, ויש ילדים הכותבים את שמם באופן חלקי. ואיננו רוצים להתעקש על כתיבה בוגרת של השם, אלא לעודד ולטפח את מושג השם. כשם שהגננות מיטיבות לקבל את ציורי הילדים, כך חשוב שהן יעודדו את הכתיבה הילדית השונה מן הכתיבה הבוגרת, אך המסמלת את ראשית הדרך.

שמות הילדים

יחיד או קבוצה קטנה

א. לוח השמות

בהתחלת השנה כדאי להכין לכל ילד כרטיס עם שמו. את הכרטיס הזה ניתן להכין בתוך מעטפת פלסטיק קטנה עם סיכת ביטחון, כפי שנוהגים לעשות בכנסים בין-לאומיים; זה גם יפה, גם נוח וגם בטוח. את כל פעילויות ההיכרות הנוהגות בראשית השנה כדאי לשדך עם כרטיסי העבודה האלה.

כל בוקר יתלה כל ילד הבא לגן את שמו בלוח השמות. כך תוכל הגננת לדעת מי בא לגן, וכך יהיו הילדים מודעים למבחר של השמות ולדרכים השונות של הארגון האפשרי שלהם.

כרטיסיות
כלי כבודה
אוויר לזכור לעיתונים וצב
אוויר הזיוו
אוויר לנטיס
שבזנו של אוויר
אוויר של אוויר
אוויר של אוויר
אוויר של אוויר

הילדים יוזמנו להציע מיונים שונים לשמות ילדי הגן (ראי כרטיסייה "עבודה על הצלילים שבשמות").
 * יש להניח, כי בהמשך השנה הילדים יגלו גם את המיון על פי אותיות האלף-בית, כך שכל הילדים ששם מתחיל באותה האות, ימצאו את עצמם בטור אחד. ילדי הגן יתלו אף את שמות הילדים החסרים, תוך קריאת שמות הילדים החסרים מכרטיסיית-שם והצבת הכרטיסייה במקומה, ותוך נימוק המסביר מדוע הוצב כאן.

במהלך היום בגן יש לילד הזדמנויות מספר, שבהן הוא צריך לכתוב את שמו:
 * כשהילד בוחר את פעילות הבוקר שלו עם הגיעו לגן, הוא יכול "לחתום" את שמו. בראשית השנה כדאי לגנות להזכיר לילדים לעשות כן, בהמשך תיתוסף רשימת החתימות למעקב הכתוב והמסודר שיישאר בידי הגננת בסוף היום.

לדוגמה - יעל חסרה. ילד מוצא את שמה וקורא אותו. הגננת יכולה לשאול: "איפה נתלה את השם?" שאלה זאת חשובה, משום שהיא מביאה את הילדים לידי המללה של מחשבותיהם והשערותיהם, והמללה זאת תורמת להעלאת המודעות הלשונית.

אנחנו קוראים

אנחנו מחליפים ספרים

איתי - מיק	אסל - נכאל
בז'ס - נלה	ג'רז - מ'ה
ג'רז - רות	הילה - שי
יאן - שולמ'	יאסל - תמר

ב. לוח השמות

בגנים, שבהם נהוג לאכול בצורה של "מזנון", כל ילד יחתום את שמו לאחר שסיים לאכול. החתימה היא מעין סימן מוסכם לכך שהילד גמר לאכול, והיא תורמת ליצירת תחושה של סדר ושל ארגון גם במסגרת גמישה בהגדרתה.

כשמסיימים עבודה, יחתום הילד על היצירה שלו. יש דרכים רבות שבהן ניתן לטפח את העיסוק בשם - ביצירה, ברקמה, בכתיבה ובציור.

* אפשר לנצל פעילות בחומרים כדי להכין חותמות אמנותיות של השם. לדוגמה, חותמות מנייר זהב או כסף, מנייר שהילדים הכינו, מפימו, מפלסטלינה, מחרוזים מגוונים.

* אפשר להציע לילדים להשתמש במחשב כדי להכין מדבקות של השם.

* אפשר להעמיד סלסלה עם שמות ילדים, שממנה יוכל כל ילד 'לדלות' את שמו.

כשמחליפים ספרים, יחליפו הילדים את ספרם בעצמם וימלאו את השמות בכרטיסים המתאימים. כך מעבירים לילדים אחריות אמיתית. וכך הם מגלים בעצמם מדוע חשוב לקרוא ולכתוב. אם, למשל ילד רוצה ספר, והספר נמצא על פי הכרטיסייה אצל חבר אחר, יוכל הילד לזהות את שם החבר ואז הוא יוכל לפנות אליו ולבקש ממנו את הספר, וכך להשיג את מבוקשו. מצבים כאלה יש לעודד, ולפעמים גם כדאי ליצור הזדמנויות כאלה.

לוحة

שימוש בשם כדרך להודיע על נוכחות או ככחותמת מפגיש את הילדים עם אחד מהתפקודים החשובים של הכתוב. כלומר, הכתוב מאפשר להכריז על בעלות, כך שלא רק הילד ומי שמכירים אותו מקרוב ידעו כי הילד בא לגן, אלא גם אורחת בגן, או מי שבא לגן רק לעתים מזומנות ידעו על כך. כך לא רק הילד ומי שמכירים אותו מקרוב יזהו את עבודתו, אלא גם אנשים זרים. תליית השם על לוח הנוכחות היא מעין קבלת עול ראשונית, עול של נוכחות מסודרת וקבועה. מצד אחר החותמת, או החתימה, היא אמצעי עבור הילד להחליט שהוא מרוצה מהעבודה, או שהוא סיים אותה בשלב זה ולהכריז על כך.

שמות הילדים

בדרך כלל בקבוצה או במליאה

א. עבודה על הצלילים שבשמות

במהלך השנה הילדים לומדים את שמות חבריהם ואף נהנים מכך מאוד. שמות אלה ניתן לארגן על-פי סדר האלף-בית של השמות הפרטיים ושל שמות המשפחה. ארגון זה הוא הזדמנות מושלמת גם להכיר את שמות האותיות וגם ללמוד את הסדר שלהן לפי העקרונות הבאים:

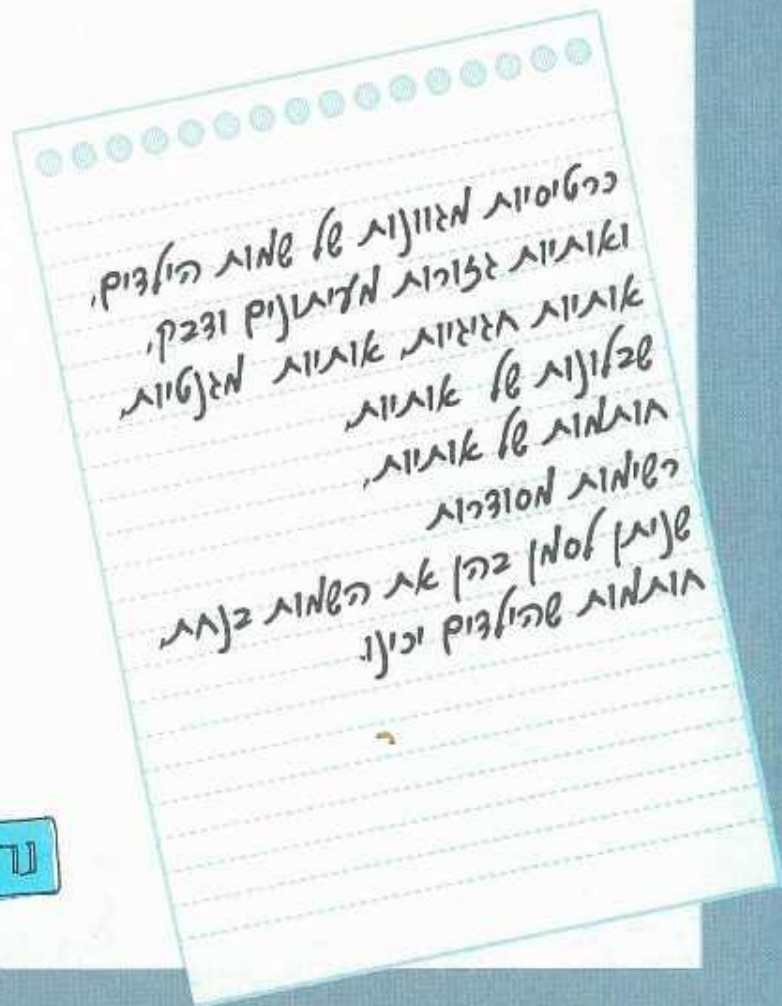
* מיון לפי שמות המשפחה: יש להכין עם הילדים כרטיסיות נוספות, שבהן יופיע שם המשפחה לפני השם הפרטי.

* מיון לפי בנים ובנות: יש להכין כרטיסיות נוספות, שבהן ייכתבו השמות על ניירות בצבעים שונים.

* מיון לפי חריזה: כמעט בכל גן יש שמות המתחרזים: חנה ודנה, טל וגל, מורן וניצן.

* מיון לפי שמות שהם שמות פרחים, או שמות שהם מלים מוכרות, או שמות המופיעים בתנ"ך, וכדומה.

* מיון לפי אורך השמות: קצרים וארוכים.

נלנית

דקפת

אלון

נדקיס

בהמשך השנה, כשהילדים יכירו היטב את שמות חבריהם, ניתן להציע להם לבצע פעילויות, אשר בדרך כלל הגננת מבצעת בעצמה.

בפעילויות שבהן יצטרכו הילדים לקרוא את שמות חבריהם, יהיו הקוראים הראשונים דוגמה לחיקוי לחבריהם, ובכך ירגישו עצמאיים מאוד. בנוסף על כך הם יקלו על עבודת הגננת לדוגמה:

* בעת איסוף דברים שהילדים התבקשו להביא: כסף במעטפה סגורה, כרטיסי ברכה לימי הולדת, אישורים על חיסונים או תפוחי-אדמה ללביבות, יוכלו הילדים לסמן את שמות הילדים ברשימות שהוכנו לצורך זה מראש.

הילד האוסף יקרא בקול את שמו של הילד, ואילו חברו יכתוב סימן מוסכם (+) ליד שם הילד. לצורך זה המלצנו לשכפל רשימות עקביות של שמות הילדים, כך שהילדים יוכלו גם להתמצא בהן, וגם לסמן בהם בנחת את הסימן המוסכם (+). אם הילד היכותבי יטעה בסימון, יש להניח, כי הילד המביא יעזור לו או יתקן אותו, ובכך תיווצר אינטראקציה אוריינית או משא ומתן אורייני בין הילדים. גם אם הילד לא יגלה מיד את הטעות שלו, אין מה לדאוג, כי בהמשך כשימצא את עצמו מסמן פעם אחר פעם אותו השם תתברר לו הטעות.

כשהילדים מתכוונים ללכת הביתה ויש לחלק להם חפצים רבים כמו: מעילים, עבודות-יצירה, תיקי אוכל, מימיות, יכולים הילדים עצמם לעשות את החלוקה. חשוב מאוד, שעל כל החפצים הללו יהיה רשום שם הילד, כך שבנוסף לסימנים החיצוניים, שבהם ייעזר הילד להכרת החפץ, הוא יוכל אף לקרוא את שם חברו.

השמות הם חומר גלם מצוין לעבודה על צלילים, לדוגמה:

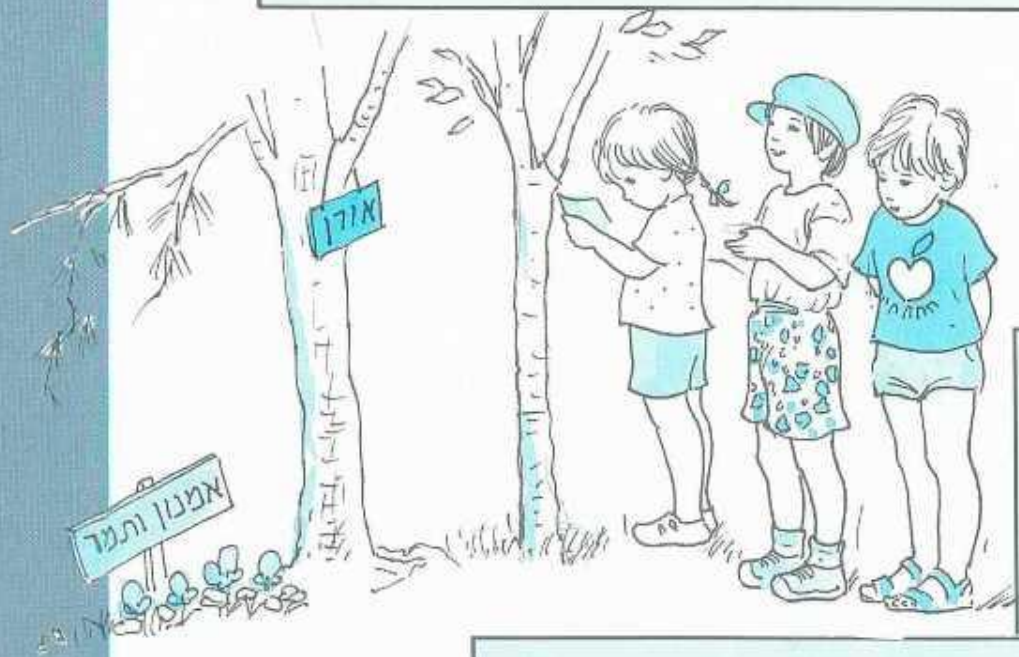
- * על חלוקה להברות
- * על שמות דומים אך שונים (דן ורן)
- * על צלילים פותחים (בהמשך לשירים של דתיה בן דור)
- * על חריזה (בהמשך לכל מיני שירים)
- * על הקשרים בין השמות הרגילים לשמות החיבה (בהמשך ל"קוראים לי יויו" של דתיה בן-דור).

ב. עבודה על הצלילים שבשמות

אם יש קבוצות קבועות בגן, או אם הגננת מתערבת בחלוקה לקבוצות, היא יכולה מפעם לפעם להודיע לילדים מי נמצא בקבוצה שמוטלת עליה משימה כלשהי. הגננת יכולה לתלות רשימה של קבוצות ילדים ליד הפינה בגן שבה הם אמורים לעבוד. היא תציג רשימות של הקבוצות, ולא תקרא אותן בקול.

הגננת תעזור לילדים ללמוד להכיר בשלב הראשון את השמות של הילדים שנמצאים אתם בקבוצה; היא גם תרגיל את הילדים לחפש מידע בחומר כתוב וגם תוריד את רמת ה"רעש" בגן, כלומר תצמצם את הצורך להשתמש בקול רם כאמצעי לרכז את הילדים או למשוך את תשומת לבם.

בכל חג וחג נוספים לאוצר המלים של הילדים שמות משמות שונים: בט"ו בשבט - שמות העצים והפרחים, ובפורים - שמות עשרת בני המן. חשוב לנצל הזדמנויות אלה כדי להגדיל את בסיס הנתונים של השמות.

השמות הם חומר גלם מעולה לעבוד בעזרתו על המערכת הצלילית של השפה בגן. בעזרת השמות של ילדי הגן בדרך כלל ניתן להכיר את כל אותיות האלף-בית. שמות רבים מבוססים על העיקרון הצלילי, כי לא לכל שם יש משמעות או משפחת מלים שקל לאתר. בעזרת השמות ניתן להגיע לכמה הכללות מעניינות אודות מוסכמות הכתיבה. למשל, שמות רבים של בנות מסתיימים בהברה קמוצה פתוחה (@), ונכתבים ביהא' או בצליל (i), ונכתבים בת"ו. גם אם ההכללה אינה אפשרית, או אם היא לא לגמרי מלאה, חשוב עצם הדיון ולא המסקנה. למשל, ילד יכול להגיד: "השמות של הבנים הם קצרים". כדי להתייחס לדבריו יצטרכו הילדים להחליט מהו שם קצר, ואיך קובעים זאת. הם יצטרכו להשוות בין השמות ולהצדיק את עמדותיהם. /להתנהגויות כאלה אנו קוראים **משא ומתן אורייני**, ויש להן חשיבות גדולה כשלעצמן, ללא קשר להכללות שאליהן ניתן להגיע בעקבותיהן.

ילד שמכיר את הארגון הצלילי של השפה ושיכול לחפש על-פי האלף-בית את שמו, ילד שיודע ומסוגל להפיק מידע מחומר כתוב, והיה מוכן יותר לקראת משימות בית-ספריות. אם נייטיב לקשור את המידע המצטבר אצל הילד במשך השנה, נלמד אותו לארגן מידע בדרכים שונות. זהו בסיס חשוב ללמידה במלים אחרות, חשוב שיהיה לילדים מידע הן אודות הארגון הגרפי של חומרים כתובים והן אודות הארגון שלהם. רשימה שמית היא בסיס מצוין להיכרות מן הסוג הזה, כשהיכרות מתבצעת תוך התנסות נעימה.

קריאה של חומרים מגוונים

כרטיסיית מבוא

תהליך מהותי בהתפתחות האוריינות הוא הגילוי, כי קריאה היא חיפוש משמעות במסר כתוב. אם נותנים לילד לחשוב על תוכן של חומר כתוב, כלומר לשאול את עצמו וגם לשער בקול רם "מה יכול להיות כתוב פה" בטרם קוראים זאת לפניו, מטפחים אצלו מנגנון, שיאפשר לו בהמשך לשער השערות לגבי התוכן של החומר הכתוב שהוא עומד לקרוא.

קריאת סיפורים לפני ילדי הגן היא חיונית לפיתוח האוריינות בגן, וקשה להגזים בערכה. אך האדם הקורא מסתפק בקריאת סיפורים בלבד, הוא קורא דברים רבים נוספים, וגם אותם יש להציג בפני הילדים. במלים אחרות, במושג **חומרים מגוונים** הכוונה היא לכל חומר כתוב: מודעה, שלט, תווית, הודעה, מכתב, ברכה, חדשות, הנחיות להפעלה וכדומה. אנחנו מדגישים נקודה זאת, משום שכדאי להביא אותה גם לידיעת ההורים. קריאת שמות התוויות על המוצרים בחנות עם הילד היא אחת הדרכים הטובות לעודד את ההתפתחות האוריינית שלו.

נניח שמראים לילד תווית על בקבוק ומבקשים ממנו לשער מה כתוב עליה, והילד אומר: שמן או חלב או מים או יין. במקרה כזה נאמר עליו, כי **הוא משער**, שכן הוא מעלה אפשרות שניתן לנמק אותה; אפשרות המתבססת על ידע עולם, או על ידע קודם שלו, בדבר העובדה, כי מקובל לאחסן נוזלים בבקבוקים, וכי מקובל לכתוב על התווית את התכולה שבפנים.

אנחנו מעוניינים לעודד אצל הילד את השערות **ההשערות**, המאפיינת את תהליך חיפוש המשמעות. בהמשך יצטרך הילד לבדוק את השערותיו מול הכתוב, כלומר, מול הסימנים הגרפיים - ציור או כתיבה. על הגננת לנצל מצבים מזדמנים כדי לעורר ולהפעיל תהליך זה: השערה, נימוק ובדיקה.

הקריאה המשותפת של חומרים מגוונים איך מטרתה ללמד את הילד תכנים או תוכן מסוים בעל-פה, אלא היא באה לטפח אצלו את היכולת לשער **השערות**. גם אם ההשערה של הילד אינה מתאמת בסיכומו של עניין, התהליך והדיון הם החשובים, ולהם תרומה חשובה לטיפוח האוריינות.

בהקשר לפעילויות אלו ניתן לקרוא את "נוח בר-מוח" של נירה הראל או שירים העוסקים בקריאה כמו "אמא הולכת לכיתה אלף" של תרצה אתר או "כשודעים לקרוא" של שושנה יובל.

ניקח, למשל, את הדוגמה הבאה: הילדים והגננת מסתכלים על בקבוק מיץ שכתוב עליו "עסיס". ילד אחד אומר: "כאן כתוב 'מיץ'". הגננת תוכל להשיב כך: "ההשערה שלך מצוינת, כי באמת הבקבוק הזה מכיל מיץ, אבל על התווית שלו כתוב 'עסיס', כי זה השם של החברה המייצרת את המיץ" (אם לילדים יש סבלנות, הגננת יכולה גם להוסיף כי עסיס הוא מלה נרדפת למיץ, ולהזכיר להם את הפסוק שאנחנו שרים "והיטיפו ההרים עסיס". ייתכן שאחד הילדים מכיר את הביטוי 'עסיסי'...).

קריאה של חומרים מגוונים

בכל הרכב שהוא, גם במליאה

א. חומרים מגוונים

גנות רבות, המרבות לקרוא לפני הילדים והחושפות אותן להתנסות לשונית עשירה ומגוונת, מקדישות זמן רב לקריאה של ספרות ילדים. קריאה זאת חשובה מאין כמוה, אך אין בה די. גנות המודעת לעובדה, כי רכישת הקריאה היא תהליך שמתחיל אצל ילדים רבים כבר בגן, תשתף את הילדים בסוגים שונים של קריאה.

לשתף את הילדים בקריאה פירושו, לתת לילדים הזדמנות לשער מה תוכנו של הכתוב, לפני שחושפים אותם בפניו כמו בדוגמאות הבאות:

קריאת פתקים - כשהגנת שולחת הודעות להורים, רצוי לקרוא את תוכנו לילדים, ולא להסתפק במסירת הפתקים לילדים. במלים אחרות, לא כדאי להשתמש בילדים כבבלדרים שאינם מסוגלים לקרוא, אלא לסמוך עליהם, ואף לתת להם הזדמנות לנסות לשער בעצמם ('לקרוא') על פי ההקשר (לפני חג, או לקראת טיול) מהו התוכן, בטרם מסבירים אותו לכולם.

חומרים מגוונים -
הוא חשב סביבתי
(=טיווה של קופסאות
של חומרים).
דיק הצלילי לימי האצט
וכאן בספרים.
בהנחיות אלמנטריות.
בגנ"ה של הצצה שהלצות ראו.

קריאת הנחיות והוראות - ניתן לקרוא עם הילדים מתכונים להכנת בצק למשחק או לאפיית חלה לשבת. בכל מקרה, בטרם נקרא עם הילדים את הכתוב, נשמע מהם הצעות ורעיונות לגבי התוכן. אם עומדים לאפרת חלה או להכין ריבה, נשאל אותם "מה לדעתכם יהיה כתוב פה?". רק אחרי ששמענו מהם הצעות, כדאי לקרוא את הכתוב ולעקוב אחריו תוך כדי תהליך העבודה.

קריאת פרסומות - אפשר לקרוא לילדים פרסומת מבין המתפרסמות על לוחות המודעות ברחובות או בעיתונים, או בכל מקום שהילדים חשופים אליו. לאחר קריאת הפרסומת רצוי לתת לילדים לדבר על תוכנה: מדוע פרט מסוים כתוב דווקא בהתחלה או בסוף? מדוע הפרסומת משתמשת דווקא במלים אלה ולא באחרות? מדוע יש בה חזרה על מלים? וכו'. בהמשך ניתן להביא פרסומת לגן ולברר עם הילדים מה לדעתם כתוב בפרסומת, לפי מה הם יודעים מדוע כתבו אותה, מי כתב, מה הוא רוצה להשיג, למי היא מיועדת ואפשר אף לעודדם לכתוב פרסומות בעצמם בעת הצורך.

קריאת תוויות ושלטים - ניתן לקרוא עם הילדים את התוויות בפינת המטבח או בפינת החנות (ראו כרטיסיות מתאימות בהמשך), או את השלטים על קופסאות הצבע.

אם ילד בנה משהו יפה בבית - דגם של מטוס או עבודת-יד על-פי הנחיות, אפשר לבקש אותו להביא לגן גם את העבודה וגם את ההוראות הכתובות. אם ילד הביא לגן עוגה טובה, אפשר לבקש ממנו להביא מהבית את המתכון. במלים אחרות, כדאי להשתדל ללוות כל תהליך של עשייה בחומר קריאה פונקציונלי ולנצל כל הזדמנות של עשייה מחוץ לגן כדי ליחבר אותה לחומר כתוב, כמובן, רק אם היא פונקציונלית באמת.

ב. חומרים מגוונים

אפשר לקרוא עם הילדים הוראות של משחק חדש. כך ילמדו הילדים כי למשחק יש חוקים שעל פיהם יש לשחק בו, וכן כי ניתן למצוא חוקים אלה כתובים בצמוד למשחק. לקריאה כזאת נוהגים לקרוא "קריאה פונקציונלית".

במבוא הדגשנו, כי "כדי שהידע הגלום של הילד אודות השפה הכתובה יבוא לידי מימוש, עליו להיחשף לשימוש בלשון לצרכים שונים בחיי היום-יום בסביבתו". הקריאה של חומרים כתובים, בנוסף על קריאה מספרי קריאה, באה להבטיח חשיפה זאת. נושא זה כדאי להעלות גם באספת הורים, וחשוב להדגיש בפני ההורים את העובדה, כי חשיפה מוקדמת של הילדים לשימושים השונים של השפה היא השקעה מעולה בעתידם. במלים אחרות, אין לחכות עד שהילד יהיה מסוגל לקרוא בעצמו על מנת לחשוף אותו לקריאה. נהפוך הוא, החשיפה המוקדמת תתרום להפיכתו לקורא עצמאי.

קריאה של חומרים מגוונים

בקבוצה קטנה או במליאה

א. קריאת עיתונים

יש מקום לקריאה הן מתוך עיתוני ילדים והן מתוך העיתון הרגיל. אנו ממליצים לקרוא בגן בעיתונים של המבוגרים, משום שזאת היא דרך לחיברות אוריינית ולסוציאליזציה לשונית, כלומר כדי להדגים התנהגויות אורייניות. אך חשוב לזכור, כי מדובר רק בקטעים הקשורים לילדים והמעניינים אותם. לדוגמה, אפשר להציג לפניהם צילום מעניין, הילדים ישערו מהו התוכן הקשור לתמונה, הגנת תחזק את השערותיהם על ידי קריאת התוכן.

ציטונוס אציטונוס שונוס:
 ציטונוס יוליוס,
 שבוטונוס אוליוס ואצונוס כאצו;
 ציטונוס אצונוס הצוסקוס בוליוס.
 ציטוני טבז,
 בלוספוס אוליוס,
 בלוספוס אוליוס.
 פיונה נואה ונינואה אצונוס,
 אצפנוס אקריאה בציטוני;
 אספיוס,
 נויך וצבקי.

הגננת יכולה לקרוא לילדים את הכותרת של הידיעה, והילדים ינסו לשער מה כתוב בה. בהמשך תקרא הגננת את הידיעה עצמה, כך שהילדים יוכלו לברר לעצמם, עד כמה צדקו בהשערותיהם. רעיון נחמד לעבודה הוא להשתמש בפינות מיוחדות הקשורות לחגים - למשל, בתחפושות לפורים, או בצלחת פירות יבשים לט"ו בשבט. הילדים יכולים להסתכל במוצר הסופי ולשער מה יהיו החומרים הנדרשים להכנתו.

בעקבות ההשערות של הילדים תקרא אתם הגננת בקול את הכתוב, וכך יתברר להם, למשל, שלעתים הכתוב מגלה לנו נתונים או מידע, שלא ניתן להכניק אותם מן התמונות בלבד, או שקריאה יכולה לחסוך עבודה ולקצר תהליכים. העיתון הוא גם מקור מידע, למשל, על המשדרים של הטלוויזיה או על הצגות לילדים, או על סרטים שיוצגו בחופשה. השימוש בו תורם לפיתוח המושגים של תכנון מראש ושל ארגון הזמן הפנוי וניצולו (ראו פעילויות בכרטיסייה העוסקת בלוח המודעות הצעות נוספות).

ב. קריאת עיתונים

שבועונים וירחונים הם מקור מעולה לתמונות צבעוניות, שיכולות להיות בהמשך חומר גלם נפלא לעבודות מעבודות שונות. החל בגזירה של תמונות וחפצים, שניתן להכין מהם משחקים שונים, וכלה בגזירה של אותיות חגיגיות (ראי פעילויות קודמות סביב השמות). לפיכך כדאי להרגיל את הילדים להביא מהבית עיתונים שכבר קראו בהם, ולשמור אותם בסל מיוחד. סל זה יכול להיות פינת עבודה מצוינת לילד שרוצה קצת לנוח, או להתרחק מחבריו, או לילד שרוצה ללמוד לשלוט טוב טוב במספרים, או לילד שמכין לילד אחר ברכה או הפתעה.

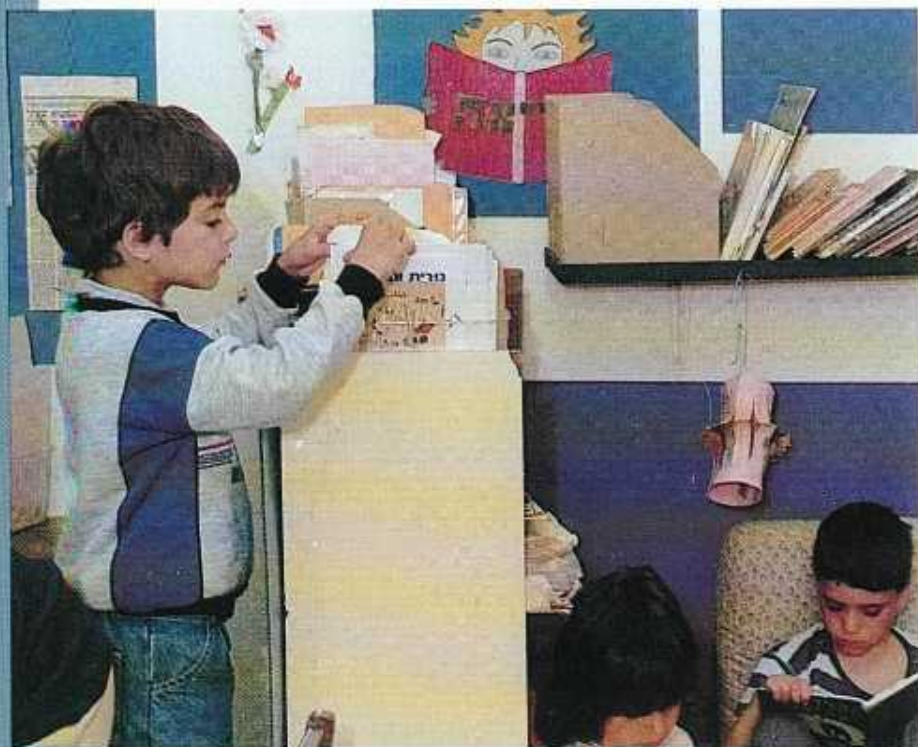

חשוב מאוד להקפיד להשתמש בעיתון רק כדי לקדם את החיברות האוריינית של הילדים, ולא להפוך אותו, חלילה, למרכז של הוראה בית-ספרית. הכוונה היא לתת לילדים גירוי כזה, שכשהוריהם יקחו את העיתון בסוף השבוע וירצו לקרוא בו, הילדים יוכלו לדעת, שיש בו גם חידות או פעילויות עבורם. שכן העיתון הוא אולי אחד האמצעים הטובים לטיפול גילויים מוקדמים של חיברות אוריינית.

הורים רבים, השקועים בקריאת העיתון, היו שמחים להזמין את הילד להצטרף אליהם: "בוא קח את המדור לילד, תראה אם יש משהו מעניין באמת".

זה נושא שמחייב דיון בגן, באספת הורים, כולל המלצות מעשיות מה שניתן לעשות בזמן קריאה ביחד. למשל, רעיון טוב הוא לקרוא מהעיתון את החידות, את הבדיחות, את הסיפורים המצוירים. כמו כן כדאי, שכבר בגיל צעיר, כשילד ירצה לצפות במשדר מסוים בטלוויזיה, הוא יידע איזה דף להביא להורה, כדי שיוכלו לחפש בו יחד את המידע הדרוש להם.

יש גנים שבהם הילדים מסוגלים ומעוניינים לא רק לקרוא עיתון, אלא גם להכין עיתון משלהם, עיתון של הגן. בעיתון כזה יהיו מדורים שונים, וחלק מן החומר שבו ייגזר מעיתונים אחרים על ידי ילדים שאיתרו אותו, ויודבק על ידי ילדים אחרים.

פעילויות כתיבה בגן

כרטיסיית מבוא

* להציג תוצרי כתיבה של ילדים שנעשו בפינות שונות בגן ולהתייחס אליהם ("בסוף היום, אחרי שכל הילדים הלכו הביתה, ראיתי את השלטים שהשארתם בפינת הקוביות - כל הכבוד! כמה ימים אתם עוד מתכננים לעבוד על הארמון הזה?" "מה דעתכם לתלות על לוח מיוחד את כל הברכות שהילדים הכינו ליום המשפחה? הן כל כך שונות וכל כך מקוריות. ההורים ישמחו לראות כמה רעיונות יפים יש לילדים" "יעל כתבה לדינה ברכה מרגשת. בואו נסתכל בה רגע. לכבוד מה, לדעתכם, היא כתבה את הברכה?").

כדי לעודד ילדים להתנסות במפגש עם השפה הכתובה יש לתת הרשאה (לגיטימציה) לכל ניסיון של ילד לבטא את עצמו. לפיכך יש לנקוט את הדרכים הבאות:

* לאפשר לילדים לכתוב - בכתיבה ילדית, כמובן (ראו הסבר מפורט בהקדמה) - בכל פעם שמתעורר בכך צורך, לעודד אותם לכתוב בצוותא.

לתת לילד שיכתב' הזדמנות לשותף חברים או לקרוא לילדי הגן את אשר כתב. על מנת שילדים ילמדו, עליהם להעז, לנסות ולהתנסות. כשהגננת בוחרת אירועים שונים, מביאה אותם לפני המליאה ודנה בהם עם הילדים, היא מראה איזו חשיבות היא מייחסת לעצם ההתנסות, ולא בהכרח למוצר הסופי.

בגן צריכה להיות לילד ההזדמנות להשתמש בחוקים שלו. במלים אחרות, תפקיד הגן הוא לעודד את ההתנסויות ולטעת בילדים ביטחון עצמי, המבוסס על התנסות נעימה.

אם ילד פונה אל הגננת בבקשת עזרה, תנסה הגננת לעודד אותו לכתוב בעצמו, לפי יכולתו, כפי שעושים ילדים אחרים בגן.
אין ללחוץ על הילדים לכיוון של כתיבה בוגרת או של העתקה לשמה.

בחלק השני של המדריך נעסוק בפירוט בכתיבת שירים, סיפורים וספרים.

עובדת קיומו של מרכז כתיבה בגן ונוכחותם של עוזרים אורייניים (= חומרי כתיבה וחומרים כתובים) הם בבחינת הצהרה, גם כלפי הילדים וגם כלפי הוריהם, שילד צעיר יכול לכתוב, ואין הוא חייב בהכרח להכיר את המוסכמות כדי להתנסות בהעברת מסר באמצעות כתיבה.
התפקיד של הגננת הוא לעודד את הנכונות של הילדים להשתמש בעוזרים, כשצורך זה מתעורר אצלם. היא יכולה להדגים את כדאיות השימוש תוך כדי פעילות. לפעמים כדאי שהגננת תכתוב עבור הילדים, אך בנוכחותם, תוך שהיא מסבירה את מעשיה.

אנו מעוניינים לעודד כתיבה ילדית כדרך שתביא את הילדים להתלבט בנושא, וכאן יכולה להיות לגן תרומה ייחודית - הגן יכול לאפשר ילדים ליטול עליהם סיכון לשוני. אבל תרומה זאת אל לה להתפרש כאילו יש ללמד בגן באופן פורמאלי ושיטתי לכתוב על-פי המוסכמות! כפי שנאמר בהקדמה, לכתיבה של הילדים יש היגיון משלה, והיא מצייתת לחוקים משלה, חוקים השונים מילד לילד.

כשמסיימים עבודה, יחתום הילד על היצירה שלו.

יחיד או קבוצה קטנה,
רצוי שהגננת או מבוגר אחר יהיו זמינים

פעילויות כתיבה בגן

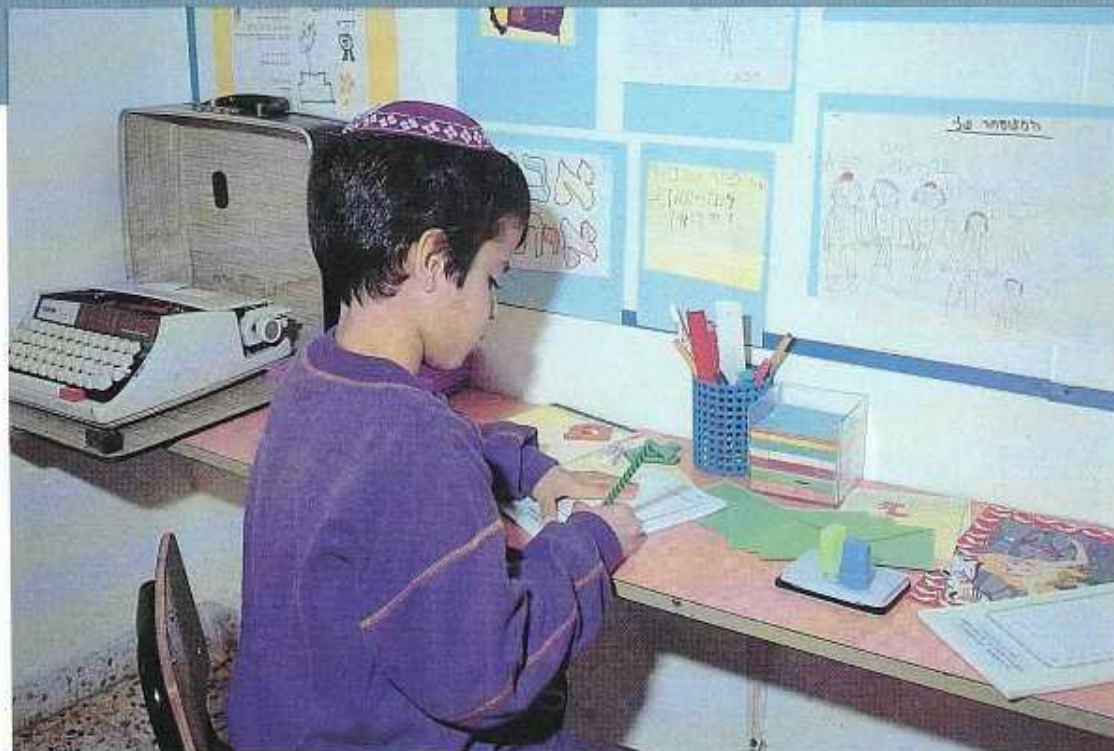
מרכז כתיבה נייד או נייד

בגן קיימים עזרי כתיבה רבים. לעתים, אם מרכזים אותם בכלים ניידים או ניידים, הופכים אותם לזמינים יותר. אבזרים אלה, כשהם ניידים, יכולים לשרת ילדים שמתעורר בהם הצורך לכתוב, גם כשהם נמצאים בפינות הגן השונות. אם לא נוח ליצור בגן מרכז כתיבה נייד, כדאי למצוא שולחן קטן, שאליו יוכלו לגשת ילדים שרוצים לכתוב. רצוי לבקש מהילדים לעזור באיסוף חומרים מתאימים לכתיבה עבור המרכז (בין שהוא נייד ובין שהוא נייד). במלים אחרות, כדאי לארגן את המרכז עם הילדים ובעזרתם. בהזדמנות זאת ניתן לחדד עפרונות, לסדר את הצבעים, לבדוק שבקבוקי הדבק סגורים כהלכה.

מפעם לפעם ניתן להכין עם הילדים מעין תערוכה קטנה של חומרי כתיבה (ראו דוגמאות בפעילויות סביב הברכות, או סביב כתיבת המכתבים).

דפיס בגנאיו שונות,
אזקיס ובלאי שונות,
דפיונות דפיו, דפיו שונות
פנקסיוס ולמחיות,
פנסיוס/למחיות,
שזריות, דפיוס למחיות ולמחיות,
למחיות למחיות, דפיו,
למחיות למחיות, או למחיות דפיו למחיות,
למחיות שונות,
למחיות למחיות, למחיות למחיות,
למחיות למחיות, למחיות למחיות

התרומה הייחודית של קיום מרכז כזה להתפתחות האוריינית של הילדים ברורה מאליה, משום ההצהרה, כי ללמוד לכתוב פירושו ללמוד לייצג את המשמעות בכתב, ולא לתעתק בלבד. ההכרה בכך שילדים כותבים אחרת ממבוגרים, ושאפשר לאתר ולתאר את הכללים והחוקים שעל-פיהם הם כותבים, לא היתה מקובלת עד לפני כמה שנים. על סמך הידע העומד לרשותנו כיום, אנחנו יכולים וצריכים לעודד את התפתחות הצורות הילדיות, גם בעל-פה וגם בכתב, כדרך טבעית ולגיטימית, שבה ירכוש הילד את מערכות הייצוג המקובלות בחברה. חשוב לקרוא גם את ההקדמה וגם את כרטיסיית המבוא לאשכול הזה של הפעילויות כדי ליהנות מעבודות הילדים ולגדול אתם.

ילד אחד או שניים, עד קבוצה קטנה,
רצוי שהגננת או מבוגר אחר יהיו זמינים

פעילויות כתיבה בגן

א. כתיבת ברכות

הילדים יפעלו עם הברכות לפי צורכיהם: ברכות לחגים, ברכות לקראת שבת, ברכות לימי הולדת של בני המשפחה, איחולים לרגל אירועים במשפחה - כמו לידה, בר-מצווה, גיוס. הגננת תיזום כתיבת ברכות ואיחולים לילדים שנעדרו מן הגן עקב מחלה, למשל. כל ילד יחליט איך לעצב את הכרטיס הברכה, מה לכתוב בו, וכיצד לכתוב (וראו כרטיסיית המבוא בעניין הכתיבה הילדית). על מנת לעצב כרטיסי ברכה יוכלו הילדים להיעזר בחברים או בברכות מוכנות או בגננת.

נויריט שאפלי אהפוק אוג
אכרטיסי ברכה
אחפוק קטנוי חוארי כגיבה וציוי
צבקי קישוטי נויי צבצוניי
אוסק צבצוניי
כרטיסי ברכה לוכני
אאיהודים שוניס כלאו
יוס-הואצג הואצג גינוק
יוס נישואים
אאיהודים אהאמה להיורה ואגים

בגנים מסוימים יש ילדים, המכירים את אותיות האלף-בית בשמותיהן ואף מבקשים מן הגננת לאיית להם מלים שאינם מכירים: "תגידי לי את האותיות, ואני אכתוב". אם הפנייה באה מצד הילד, ברור שעל הגננת להיענות לה. הכתבת האותיות היא, בדרך כלל, שלב אחרון במשא ומתן אורייני, כי עדיף לבדוק קודם מהי השערה של הילד לגבי הכתיב של המלה. אולם היא איננה מתאימה למתחילים, ואף והיא איננה מקדמת לקראת עצמאות בכתיבה. הגננות הן רגישות די הצורך כדי להיענות לכל ילד על פי צרכיו ועל פי בקשותיו.

על כרטיסי ברכה יש בדרך כלל טקסט מקובל, שבלוני. הגננת יכולה לעזור לילד שרוצה לשלוח ברכה כזאת לבחור בה, לשער מה כתוב בה, ובסיכומו של עניין גם לקרוא יחד אתו את הטקסט. היא יכולה לומר לו: "תשאל את אסף, איזו ברכה הוא שלח ליעל, כשנולד לה אח" או שהיא יכולה לקחת את הברכה ולשאול לתומה: "למי מיועדת הברכה הזאת? איך היא תדע שאתה שלחת אותה?".

אפשר להכין במחשב נוסחי יסוד של ברכות לאירועים מסוימים. לברכות כאלה יש לעתים יתרון רב, שכן הן חושפות את הילד למבנה של ברכה. לפעמים הוא יכול לבחור את הנוסח המתאים, ואיננו צריך לכתוב אותו מחדש. המחשב מעמיד לרשות הילד גרפיקה תומכת וממחישה, המציינת מסגרת של הקשר לברכה.

הגננת יכולה להציע לילד כרטיס ברכה שאיננו מתאים למטרה שהילד בחר, ולראות איך הוא מגיב: "הברכה הזאת תתאים לך? אתה צודק. זאת ברכה להולדת תינוק. איך גילית זאת?". אחרי שהילד השלים את כתיבת הברכה בדרכו, יכולה הגננת לצרף בכתיבה מוסכמת את הברכה שהילד התכוון לכתוב. וזאת, כדי שהנמען - מבוגר אח או הורה של הילד - יוכלו לקרוא את הברכה ללא מאמץ.

מפעם לפעם תשתמש גם הגננת במרכז הכתיבה כדי לשלוח איחולים לילד חולה, או ברכה למשפחה לרגל הולדת אח. בכך היא תדגים את כדאיות השימוש במרכז הכתיבה.

הוראה לבין ברכה, הם ילמדו, כי בכרטיסי ברכה משולבים טקסטים מקובלים, שנוהגים לקרוא להם "שגרות לשון". אל שגרות הלשון האלה מצטרפת מידה רבה של חופש ושל יצירתיות, של כל מה שנוסף לטקסט עצמו - איורים ועיטורים למיניהם.

החשיפה לטקסטים מגוונים חשובה לטיפוח האוריינות, ו**כתיבת הברכות מתאימה לגן באופן מיוחד, משום שמשתלבת בה כתיבה פונקציונלית לצורך אמיתי עם הזדמנות ליצור ולהיות מקורי.**

תמיד נהגו ילדים לכתוב ברכות לילדים שנעדרו או שחגגו אירועים. גם נהגו לשלוח להם אלכום ציורים, או אפילו קלטת מוקלטת. לפעילות ברוכה זאת אנחנו מציעים להוסיף את השימוש בשפה הכתובה, כמובן, בכתיבה ילדית. שכן כתיבת ברכות היא אחת השימושים של השפה הכתובה בחברה האוריינית.

ברכה היא סוגה ספרותית (ז'אנר של כתיבה); יש ילדים החושבים, כי ברכה היא מעין הוראה. כשמבקשים מהם לברך זה את זה, הם יגידו: "שתזהר בכביש". אולם אם הם ייחשפו להרבה כרטיסי ברכה, הם ילמדו את ההבדל בין

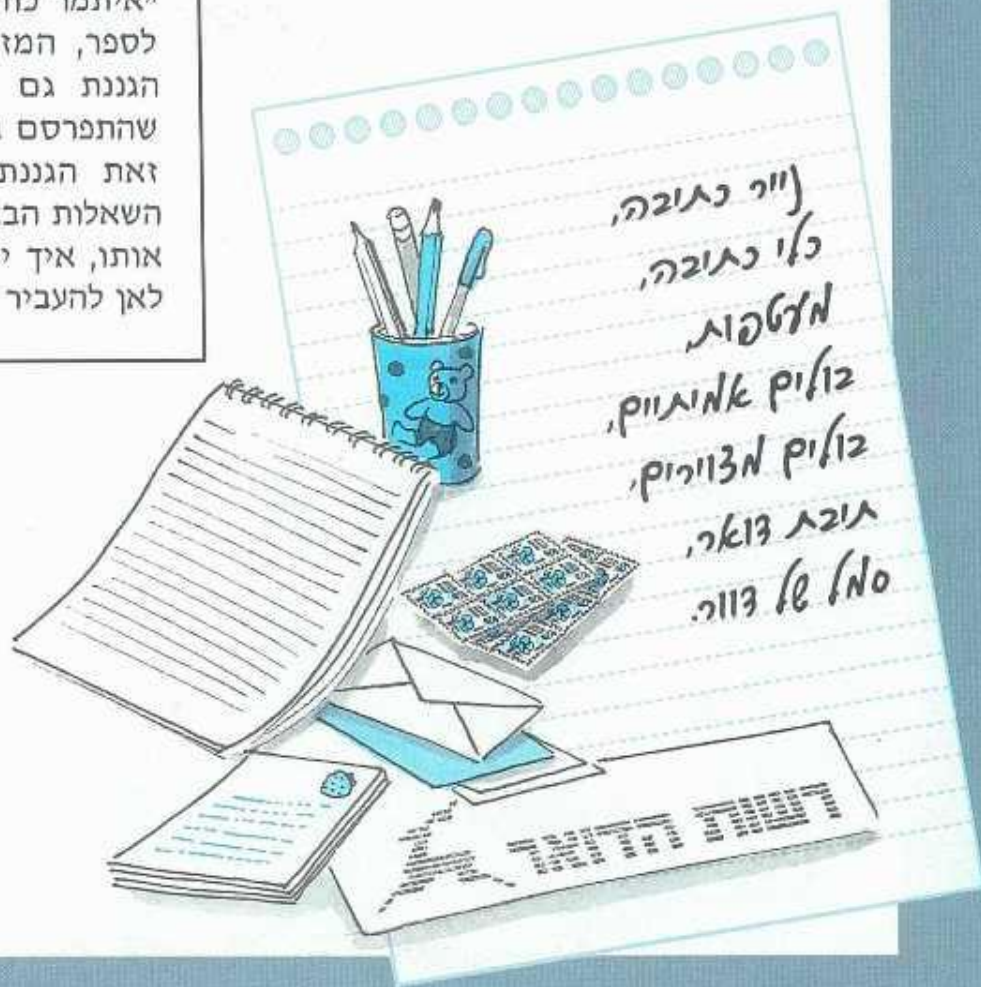
פעילויות כתיבה בגן

א. כתיבת מכתבים

"איתמר כותב מכתב" של דויד גרוסמן הוא דוגמה לספר, המזמן דיון בנושא של כתיבת מכתבים. הגננת גם יכולה לקרוא בפני הילדים מכתב שהתפרסם בעיתון ילדים כלשהו. בהמשך לקריאה זאת הגננת יכולה להעלות בפני הילדים את השאלות הבאות: כיצד יגיע המכתב ליעדו? מי יעביר אותו, איך יידע הדוור לאן לשלוח את המכתב, או לאן להעביר אותו? אילו פרטים נדרשים לצורך זה?

למעשה קיימות שתי אפשרויות עיקריות: האחת - המכתבים יישלחו בדואר. במקרה כזה יש לכתוב כתובת מלאה ולהדביק בולים אמיתיים, וגם לאפשר לילדים לשלוח את המכתב ללא איחור. כמו כן על הגננת לבקש מן ההורים לענות על המכתבים בהקדם.

האפשרות השנייה היא שהמכתבים יוכנו לילדי הגן ויחולקו בתוכם. במקרה כזה אין צורך בכתובת, וניתן להסתפק בשם של הילד.

המכתב, כמוהו כברכה, מכיל רכיבים של שגרות לשון. אם הילדים מכתיבים לגגנת מכתב, היא יכולה לשאול אותם: "במה נפתח? במה נסיים?". חשוב להזכיר, כי הגגנת יכולה לשאול את השאלות, במיוחד משום שעליה מוטל התפקיד של הכתיבה, אך היא איננה אמורה לענות במקום הילדים. מסיבה זאת חשוב גם שתנקוט לפחות שתי פעולות נוספות - תכתוב מפעם לפעם, ותקרא בקול רם מכתב המיועד לה או לילדים.

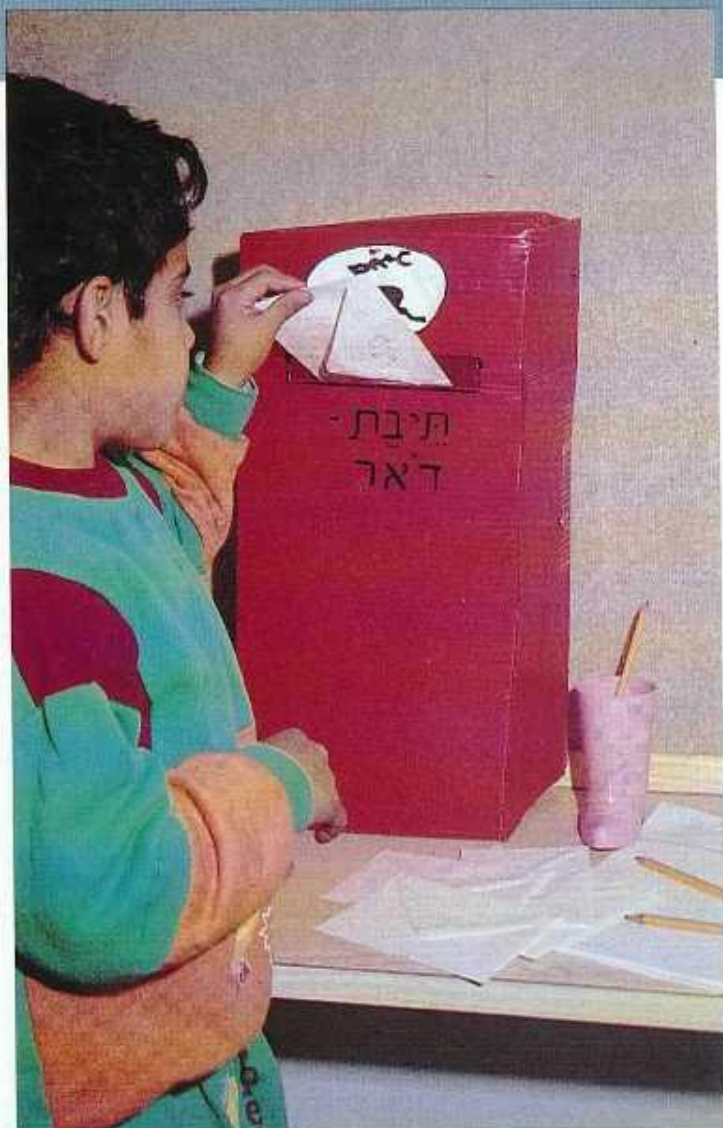

לפיכך אנו מציעים, כי הגגנת תכתוב מפעם לפעם מכתב, שבתוכנו היא תשתף את הילדים. במכתב כזה יכולה להיות התייחסות לעבודה יפה שהילד עשה, מכתב תודה להורה שהתגייס לעזרה בגן, פנייה לעירייה לשלוח שתילים לגן, וכדומה. כמו כן אנו ממליצים לה לקרוא בקול רם מכתב שנשלח לילד חולה, או לילד שחסר מסיבה כלשהי, או מכתב תודה, כמובן, תמיד לאחר שתקבל מראש את הסכמת הילד שאליו או אל משפחתו נשלח המכתב.

ב. כתיבת מכתבים

מעניין מאוד לכתוב עם הילדים מכתב 'קולקטיבי'. למשל, לשחקן המופיע במשדר אהוב, או לסופר או למאייר של ספר שאהבנו. במקרים כאלה הילדים יכתיבו לגוננת את המכתב, ואם ירצו, יוכלו לצרף אליו ציורים או דברים אישיים יותר.

לכתיבת מכתבים יש שני היבטים אורייניים, המצדיקים התייחסות מיוחדת: האחד נעוץ בכך שהמכתב הוא עוד שגרת לשון (ראו הסבר למושג בפעילות סביב כתיבת הברכות), שצריך להכירה בחברה אוריינית; השני קשור למידת העצמאות בחברה שהאוריינות מעניקה למשתמש בה, שכן היכולת לקרוא פותחת בפניו ערוצי מידע רבים. רצוי שהילדים יכירו את הכתובת שלהם, ושיוכלו למסור אותה במידה רבה של דיוק. כתיבת מכתבים היא הזדמנות מצוינת להעלות למודעות שלהם את קיום הפרטים האלה ואת חשיבותם היחסית.

כדי שפעילות זאת תהיה משמעותית, כדאי להשתדל ולהבטיח שיהיו בה רכיבים אמיתיים, ולא רק 'כאילו'. קל יותר לטפח שימושי לשון אמיתיים מאשר שימושי לשון הנשארים במסגרת של משחק.

מודעות והודעות בגן

כרטיסיית מבוא

בגני ילדים רבים מצוי לוח מודעות להורים, שעליו תולים גם את ההמלצות והבקשות המופנות אל ההורים וגם את התכנים ואת המטרות הלימודיות שבהם מתרכזים. זאת דרך יפה במיוחד לשתף את ההורים בעבודה החינוכית בגן, ולא רק באחריות הארגונית והמעשית. בגיל הרך חשוב מאוד להקפיד על שיתוף ההורים, ולו משום הסיבות המפורטות להלן בלבד.

ראשית, בגיל הרך הלמידה מתרחשת כל הזמן - בגן, בבית ומחוצה להם - והרצף של הלמידה הזאת הוא בעל ערך רב. לכן חשוב, שההורים יידעו במה עוסקים בגן.

לא תמיד קל לגלות במה עוסקים בגן, כי הלמידה הפעילה, באמצעות משחקים ובעשייה מגוונת, מצטיירת באופן אחר לעיניים לא מקצועיות. זאת, לעומת 'הלמידה המסורתית', שההורים יכולים לאתרה בקלות רבה יותר. אם אכן יידעו ההורים במה מתרכזים בגן בתקופה מסוימת, הם יוכלו גם להיות קשובים למה שהילדים אומרים וגם להפנות את תשומת לבם לנעשה בהקשר זה מחוץ לגן.

שנית, העובדה, שההורים שואבים מידע ממקור כתוב, חושפת את הילדים לאחד השימושים החשובים ביותר של השפה הכתובה.

ההמלצה שלנו- להכניס לגן לוח מודעות והודעות, שישירות גם את הילדים, בנוסף על ההורים - באה, למעשה, להרחיב את החשיפה של ילדים לאחד התפקידים השמורים למלה הכתובה - הפצת מידע. יתר על כן, ניצול לוח מודעות בגן ושימוש בו יוכלו אף להפוך את הילדים למשתמשים אורייניים ולצרכנים של חומרים כתובים.

חשוב להדגיש, כי גם כשאנו מדברים על תפקיד הגננת, הכוונה היא בעיקר לעידוד ולטיפוח, ולא ליזמה או לניהול של הפעילות. על הגננת לזמן פעילויות ולאפשר להן להתקיים, ואילו הפעילויות עצמן אמורות להשתלב בחיי היום-יום ולהיות שזורות בעשייה, ולא, חלילה, להפוך למערכי שיעור יזומים ומאורגנים מראש.

הכרטיסיות הבאות יעסקו בשני היבטים של הכנסת לוח מודעות לגן ותליית הודעות: מה כדאי לכלול בלוח כזה, ומהם הכללים הארגוניים, שעליהם יש להקפיד כדי שהלוח יהיה פונקציונלי ופעיל. בלוח המודעות הדגש הוא על הפקת מידע מחומרים כתובים. בכרטיסייה, שתיוחד לנושא של כתיבת הודעות בגן, הדגש הוא על כתיבה של ילדים.

מודעות והודעות בגן

כל הרכב שהיא

א. לוח המודעות

ניתן לקבוע את לוח המודעות בגן (בגובה נוח לילדים), מראש, כלומר בטרם הגיעו הילדים לגן, וניתן לקבוע אותו בגן אחרי תקופת היכרות ראשונה. כך או כך, חשוב שהילדים יכירו את התוכן של המודעות שעל הלוח ואת הדברים המתפרסמים בו. לקראת קיבועו בגן הגננת יכולה לערוך סיור עם הילדים בסביבת הגן ולקרוא אתם מודעות כמו אלה:

אישה מעוניינת לשמור על ילדים לאחר שעות הגן; כלב הלך לאיבוד; מורה לריתמיקה נותנת שיעורים.

הגננת יכולה להציע לילדים לפרסם על לוח המודעות של הגן אירועים החשובים להם. מתאים לפרסם בלוח דברים כאלה:

- * הזמנה ליום הולדת
- * הודעה על אירוע חברתי/משפחתי. "נולד לי אח", "אנחנו נוסעים בשליחות".

לוח מודעות נוח לילדים, יפה,
כדי שילדיו יזיון אפרים זו,
בטימות, כדי שאפשר צדכון
לחלוצ בקלות,
חולמי כגיבה,
צטי/צב (אורציק),
שבאונים של אוריות

הגננת יכולה להציע לילדים לחלוק זה עם זה דברים שהם אוהבים לעשות, או נהנים מהם, לדוגמה:
* ילד יכול להמליץ על משדר אהוב עליו. במקרה כזה זה רעיון טוב שהילד יתלה על לוח המודעות את הדף של תכנית המשדרים השבועית, וידגיש בו את המשדר האהוב עליו.

ילד יכול להמליץ, למשל, על סרט או על הצגה שראה, או על מקום שאליו טייל עם משפחתו. רעיון טוב הוא שהילד יתלה על לוח המודעות משהו כתוב, מודעה של ההצגה, כרטיס כניסה, וכדומה.
הגננת יכולה להציע לילדים לחלוק אלה עם אלה דברים המטרידים אותם:
* אבדה לי תמונה של צבי הנינג'ה, אני רוצה לאמץ גור של כלב ...

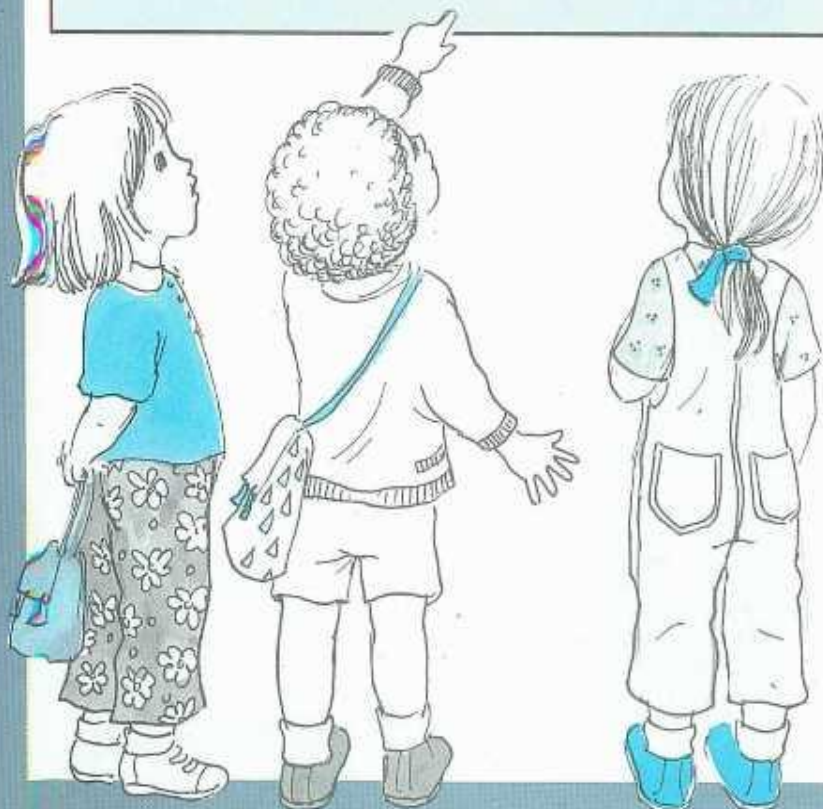
על הגננת ליצור הזדמנויות שבהן תיסב את תשומת הלב של הילדים להודעות המתפרסמות על הלוח, וכן לעזור לילדים להקפיד על עדכון מתמיד שלו.
הגננת תשתף את שאר ילדי הגן בקריאת תוכנו של לוח המודעות. היא תשאל לדעתם: "מה כתוב" - זו הזמנה? ברכה? מודעה? סיפור? מה תוכן הכתוב? מי כתב אותו? מדוע כתב אותו?

כדאי להציע לילדים לכתוב בלוח פינה "אישית". למשל, ילד יכול לתלות על לוח המודעות קטע מעניין מעיתון, ולחתום לידו את שמו (ראו פעילויות סביב קריאת עיתונים). הגננת תצטרך, כמובן, להתייחס לדברים התלויים על הלוח ולעודד התייחסות של ילדים אחרים אליהם. בלא התייחסות אין טעם להחזיק לוח בגן.

ב. לוח המודעות

גננת, המתייחסת ברצינות ובכבוד אל מה שכתבו הילדים עצמם בלוח המודעות, מעודדת אותם להמשיך לכתוב ואף מגרה ילדים נוספים בגן להתנסות בעצמם בקריאה ובכתיבה.

התהליך הוא איטי ומתמשך, כי לוקח לילדים הרבה זמן ללמוד לקבל את הכתיבה הילדית זה אצל זה, לא להיות כל כך ביקורתיים כלפי עצמם, וכן להשתכנע שהגננת והילדים האחרים אכן מוכנים לקבל את ניצני הכתיבה שלהם. אין ללחוץ על הילדים או לשדל אותם לכתוב, אך יש לספק להם ראיות, כי אכן הכתיבה הילדית היא מקובלת ומותרת.

אצל ילדים קיימת סקרנות טבעית לגבי חומר כתוב. אבל סקרנות זאת צריך לטפח. ההתנסות שתיארנו מעודדת את שיתופם של הילדים בדרך הפעילה ביותר בשימוש במקור כתוב כדרך להפצת מידע ולרכישתו. ואכן, מרכיב חשוב בהתפתחות האוריינות הוא הלמידה של תפקודי השפה הכתובה ושל יתרונותיה.

כשיש לוח מודעות מעודכן בגן, הילדים מפנימים את תפקיד השפה הכתובה בהפצת מידע ואת יתרונותיה בכך. חשוב מאוד להקפיד על עדכון הלוח!

ברור, שאם הגננת לא תקיים בשלב כלשהו דיון עם הילדים על נקודה זאת, הרי תרומתו של לוח המודעות לקידום האוריינות תהיה מצומצמת יותר. אם הילדים לא יתלו מודעות והודעות (ראו פעילויות סביב כתיבת הודעות), כדאי לשקול את הוצאת הלוח, לפחות זמנית, מן הכיתה. יהיה טעם להחזיר אותו, רק אם הילדים עצמם ירגישו בחסרונו.

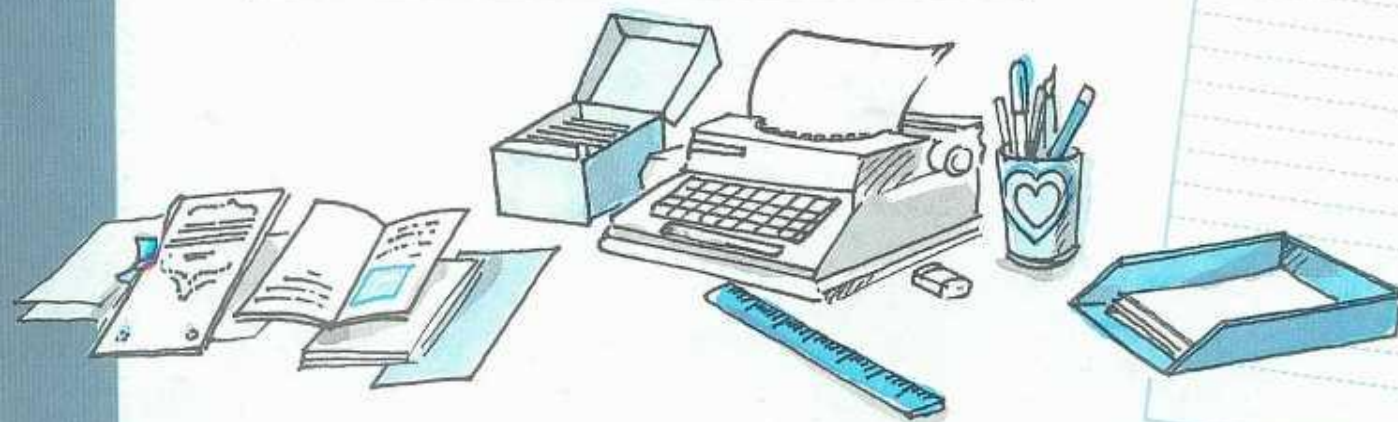

מודעות והודעות בגן

כל הרכב שהוא

א. כתיבת הודעות

הפעילויות הבאות מיועדות לטפח ולפתח את השימוש המורחב בלשון הכתובה לצרכים אמיתיים, על ידי תליית הודעות על לוח המודעות (ראוי פעילויות סביב לוח זה בנפרד). ילדים רבים מתנסים בבית בקבלת הודעה עבור הוריהם, בעל-פה או בטלפון. מצב כזה מתואר בספרה של נירה הראל "אפשר להשאיר הודעה".

לוא מודעה יפה וטובה,
דפוס בגדלים שונים.
דפוס
להדפוס
דפוס ואספריוס
נוי דפוס
דפוס אדום

הגננת **משתתפת** בפעילויות בצורות שונות, למשל, היא שואלת את הילדים: "מי תלה את ההודעה הזאת? מי יכול לקרוא מה כתוב בה?". כדי שהפעילויות האלה יהפכו למשמעותיות, חשוב להקפיד על שני עקרונות האחד - לתלות מודעות אותנטיות ואמיתיות; השני - לתת לילדים הזדמנות לשער השערות אודות הכתוב, בטרם קוראים אתם את התוכן.

הגננת תציע לילדים הזדמנויות לשימוש אמיתי בלוח המודעות, כלומר לכתבת הודעות:

- * על ימי איסוף למיניהם - איסוף צעצועים או ספרי קריאה לעולים שזה עתה הגיעו
- * על ספרים חדשים שילדים הביאו להשאלה
- * על תור לפעילות בפינה מבוקשת
- * על אירועים (אותנטים) בקהילה.

ב. כתיבת הודעות

דרך טובה להשתמש בלוח המודעות שימוש אמיתי ומשמעותי, הנוגע לכל הילדים, היא לתת לילדים הזדמנות להכתיב לגננת הודעות המיועדות להורים. הגננת יכולה לתלות הודעה, שחסרים בה פרטים מהותיים (למשל, הודעה על הצגה ללא המועד או המקום, או הודעה על אופניים משומשים למכירה ללא השם או הכתובת של המוכר). הילדים שיתעניינו במודעה יגלו, כי חסרים בה הפרטים המעשיים, וכך יעמדו על הרכיבים החשובים בהודעות.

פעילויות רבות בגן יוצרות בו אווירה של קהילה בזעיר אנפין. ואכן, בתהליך החיברות האזרחית שמור לגן הילדים מקום מרכזי וחשוב. מאליו מובן אפוא כי בקהילת הגן יש להדגיש שוב ושוב את הפעילויות הנושאות אופי אורייני, וחשוב להביא לגן כל פעילות אוריינית המקובלת בחברת המבוגרים. אנו ממליצים על כל סוגי הפעילויות באותה החברה; זוהי הזדמנות מצוינת לגנות ללמוד על הקהילה שבה חיים ילדי הגן ואף לחנך אותם להתייחס לנעשה בקהילה ולגלות בה עניין. תליית הודעות על לוח מודעות היא דוגמה מעולה לשימוש בשפה לצורך טיפוח החיברות האזרחית.

אוריינות במרכזי הגן

כרטיסיית מבוא

אנחנו מציגים אבזרים, שכדאי לשלבם בפינות הקיימות בגן, ואשר מטרתם לטפח אוריינות בקרב הילדים. אבזרים אלה נקראים **עזרים אורייניים**. אך יש לזכור, כי עצם הצבתם בתוך המרכזים היא שלב ראשון בלבד. לא תמיד די בנוכחות העזרים האורייניים כדי להפעיל את הילדים. לכן ייתכן שהגננת תצטרך לזמן שימוש בהם, אם בכך שתצביע על ילדים המשתמשים בעזרים אלה, אם בכך שתשתמש בהם תוך כדי השתתפותה במשחק ותזמן דיון עם הילדים בדבר כדאיות השימוש בעזרים האורייניים במפגש הכללי בגן.

הגננת תעשה זאת תוך השתלבות פעילה בפינה, ולכן השתדלנו במסגרת התדריך להאיר בכל פינה את ההזדמנויות המיוחדות שהיא יוצרת. **עיקר תפקידה של הגננת הוא להביא את הילדים לידי שאילה שאלות, לעתים אף לעורר שאלות בעצמה, לזמן דיון בנושא, לאפשרו ולעודדו, ולא רק להוות דגם לחיקוי** (על תפקיד זה בהרחבה רבה יותר ניתן לקרוא בהקדמה, ודוגמאות להתערבות חינוכית אפשרית מוצעות בהקשר לכל מרכז בכרטיסיות).

במסגרת המשחק הדרמטי מתרחשות בפינות הגן פעילויות עצמאיות ויצירתיות של הילדים. פעילויות אלה מקדמות את הילד מבחינה רגשית, חברתית וקוגניטיבית, והן, למעשה, לב העבודה החינוכית בגיל הרך. הוספת חפצים שיאפשרו לטפח התנהגויות אורייניות בפינות הקיימות בגן, כלומר הוספת עזרים אורייניים, עשויה, בנוסף לתרומתה בתחום האוריינות, לתרום גם לפיתוח של משחק מעמיק, מתוכנן ובעל תכנים בנושאים עשירים ומגוונים עוד יותר. נקודה זאת השתדלנו להאיר בכל פינה בהקשרים המיוחדים לה.

אחד היתרונות של השפה הכתובה על פני השפה הדבורה הוא יכולת התייעוד והשימור שלה. יתרון זה מזין בהמשך את היכולת האוריינית ומהווה, בין השאר, מקור כוח. משום כך נמליץ בפינות שונות בייחוד בפינות הטבע והמדע, או בפינת לימודי הסביבה והחברה, להשתמש בחומרים כתובים אולם, למען הסר ספק, אין בכוונתנו כלל ועיקר להמליץ על פינות עמוסות בכיתוביות, או על מרכזי למידה דמויי בית ספר. נהפוך הוא. אנחנו ממליצים לא להירתע משימוש באמצעי תיעוד ילדיים, כלומר לא להירתע מלתת ביטוי בכתב, או ליתר דיוק ביטוי גרפי, למה שהילדים רואים, וזאת באמצעים העומדים לרשותם. לוח שבועי מצויר הוא דוגמה טובה לכך.

מפעם לפעם צריכה הגננת לשאול את עצמה, אם הפינה אכן פעילה, ואם אכן מתממשות בה הזדמנויות אורייניות. ייתכן, שהגננת תצטרך להציע שינוי כלשהו כדי להעלות למודעות של הילדים אפשרויות שלא נוצלו, הכל תוך כדי רמיזה ושאלת שאלות. גם לכך יש הצעות מפורטות בהקשר לכל פינה ופינה.

הרישום והתייעוד נעשים באמצעות ציור או רישום, אך הם מאורגנים ומוגשים על ציר זמנים. במלים אחרות, השימוש בכתיבה בא לשמר רצף ולתעד התפתחות, שהילד בעצמו חווה, ולא, חלילה, להעמיס עליו פרטים כתובים, המבוססים על התנסויות של אחרים!

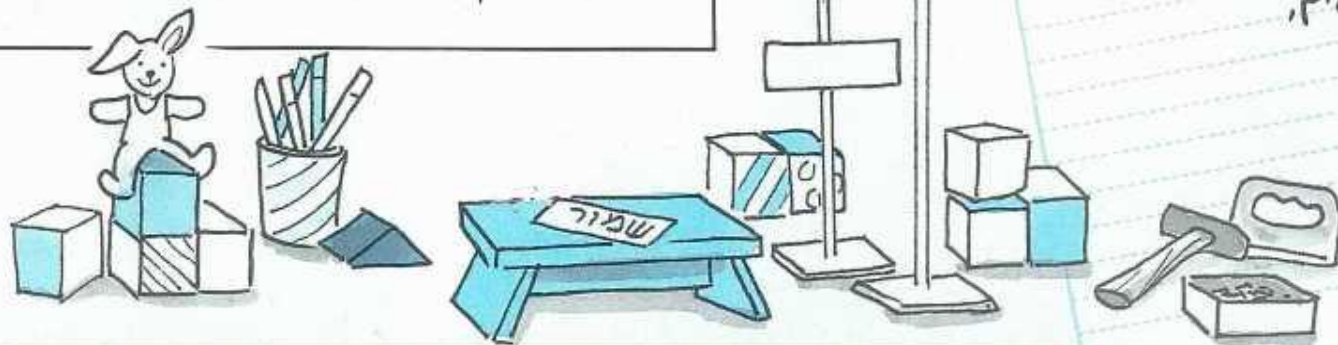

אוריינות במרכזי הגן

א. מרכז הקוביות

השימוש בשפה הכתובה בפינת הקוביות מאפשר כיוונים רבים וחדשים. למשל, הילדים יכולים לבנות סביבות מורכבות, הדורשות יותר מיום בנייה אחד. כדי ליצור במשך כמה ימים מבנים מורכבים יותר, או בעלי פרטים רבים יותר, מספיק לכתוב פתק, כך שהילדים והגננת ישמרו לחבריהם על העבודה הבלתי גמורה.

בהתפתחות האוריינית של ילדים, שרכשו קריאה באופן ספונטני, שמור מקום מיוחד ל"כתב סביבתי". במלים אחרות, ילדים ערים ורגישים לשילוט, ויש אפילו כאלה שלמדו לקרוא מתוך שלטים בסביבתם. בפינת הקוביות מזדמנות לילדים אפשרויות לכתוב שלטים המעידים על תוצר הבניה, כמו: תחנת-רכבת, או רחוב סומסום, או הודעות, כמו "לא לדרך" על הדשא" או "לא להרוס".

קוביות רגילות,
פחיתים (וספיק כלל הפחיתים)
או גלגלים,
כלי כתיבה וציור,
אלמנטים למדידת שטחים,
צלמים - מוצאים,
או גלגלים.

כשהילדים גמרו לבנות, כדאי לצלם את התוצר הגמור, רצוי בצבע, לתלות את הצילום על לוח המודעות, ולשים מתחתיו שלט עם פרטים מזהים חשובים, כמו שם המבנה, מתי הוא נבנה, פי הילדים שהשתתפו בבנייתו.

תפקיד הגננת כאן הוא כפול: מצד אחד לרמוז לילדים מתי כדאי להשאיר שלט או הודעה למשל, כשלא רוצים שיהרסו את הבניין; מצד אחר לעורר את תשומת הלב של הילדים לתפקיד השילוט באופן כללי, כלומר לתפקיד המקביל לזה של הכרוז בהצגה. חשוב להדגיש, כי גם תפקיד השילוט הוא כפול: עליו גם להכריז ב'גדול', כלומר למרחוק, וגם להכריז על פרטים, שהבנאי או לפעמים המאייר לא כללו בסרטוט או במבנה שלהם. מסיבה זאת לא נשלט "דלת", שהרי כל הרואה דלת, יודע מה תפקידה, אבל כן נשלט חץ שמצביע על כיוון מסוים, כדי להפנות את הקהל ל"כניסה"; מאותו נימוק לא נשלט סתם בית, אך כן נכתוב שלט "לארמון", במיוחד אם מסיבה כלשהי אין במבנה של הארמון מספיק פרטים המאפיינים ומייחדים אותו ממבנים אחרים.

זהירות!
כאן בונים

אם, למשל, הגננת קראה עם הילדים ספר על זהירות בדרכים או ספר כמו "דירה להשכיר" של לאה גולדברג, היא יכולה להעלות לפני הילדים את ההצעה לבנות בפינת הקוביות דגם של הסביבה או של הבית, שעליהם קראו.

ב. מרכז הקוביות (לבני בנייה)

כדאי מאוד לתת לילדים הזדמנות לבנות על-פי דגם, או להתנסות בבנייה על-פי תכנית כתובה או על-פי תיאור של ילדים אחרים. אפשרות זאת מעודדת מצד אחד המללה של תיאור, ומצד אחר היא מפתחת את ההתייחסות לפרטים בתיאור. בנייה כזאת גם מפתחת כישורים קוגניטיביים רבים ומזמנת משא ומתן בין הילדים, שבו כולם מתייחסים לדגם. חשוב להדגיש שוב ושוב את **תרומתו של משא ומתן**, שבו על הילדים לנמק ולהסביר את עמדתם מתוך התייחסות לנתונים אובייקטיביים - במקרה זה הדגם - **להתפתחות האוריינית**. לצורך דיון כזה על הילדים גם להמליל את עמדתם ולתאר את מה שהם רואים וגם לתרגם לעשייה נתונים חזותיים תוך גילוי התמצאות במרחב והתייחסות לתלת-מימדיות.

לפינה ותיקה ואהובה בגן. עצם השימוש בדגם, בשרטוט, או במפה, מוסיף עוד ממד של השפה הכתובה - מקור למידע או להשראה.

הכתיבה כאן ממלאת שני תפקידים: תפקיד ההצהרה והשילוט - "כאן גרה הקוקייה", ותפקיד פונקציונאלי של "נא לא לדרוך על הדשא!". כך נוסף ממד אורייני חדש

אוריינות במרכזי הגן

מרכז מגורים

השימוש בקריאה ובכתיבה בפינה זאת ייעשה כמקובל בבתים. אחת הדרכים לעורר את תשומת הלב של הילדים לתוספת של העזרים האורייניים היא לדון אתם בריהוט המוצב בפינה. למשל, מביאים לגן ספרון קטנטן, ושואלים: "מה לכי דעתכם כדאי לעשות בספרון הזה? היכן כדאי להניח אותו?". לחלופין אפשר להביא סלסלה קטנה לעיתונים או פנקסון קטן לרישום טלפונים, ולנהל דיון כמתואר לעיל. מפעם לפעם כדאי לחדש את הריהוט של הפינה, ואז לארגן ביחד עם הילדים את הציוד החדש, תוך כדי עריכת רשימה של החפצים הדרושים ושל המטרות שלשמן אנחנו מעוניינים בהם. לדוגמה: "כדאי לשים עיפרון במטבח? במטבח צריך ספרים בכלל?".

איז הטלפון -
ספרי טלפונים ופנקס (הוצדו)
בסלון - צימנים לקריאה.
כל עץ הוצדו לשברי הטלפונים
בלטבא - אפשיה לטלפון הוצדו.
ספרי ביטול ובהם לטלפונים
שהוצדו הכינוי.
צפיס לרישום קניו.
קופסאות אולי עץ לטלפון לקריאה
או עץ לטלפון שאין יכינו הוצדו
בשרי וצדו - ספרינוס לטלפון

מפעם לפעם כדאי לצרף את מטבח הגן לפינת הבית, להכין סלט או לאפות בו עוגה. לצורך פעילות זאת יהיה על הילדים לחפש עם הגננת מתכון מתאים בספר, להכין רשימת מצרכים ולדאוג להביאם לגן מראש. מתכונים הם חומר אורייני נגיש ומתאים לרמות מגוונות של ידע.

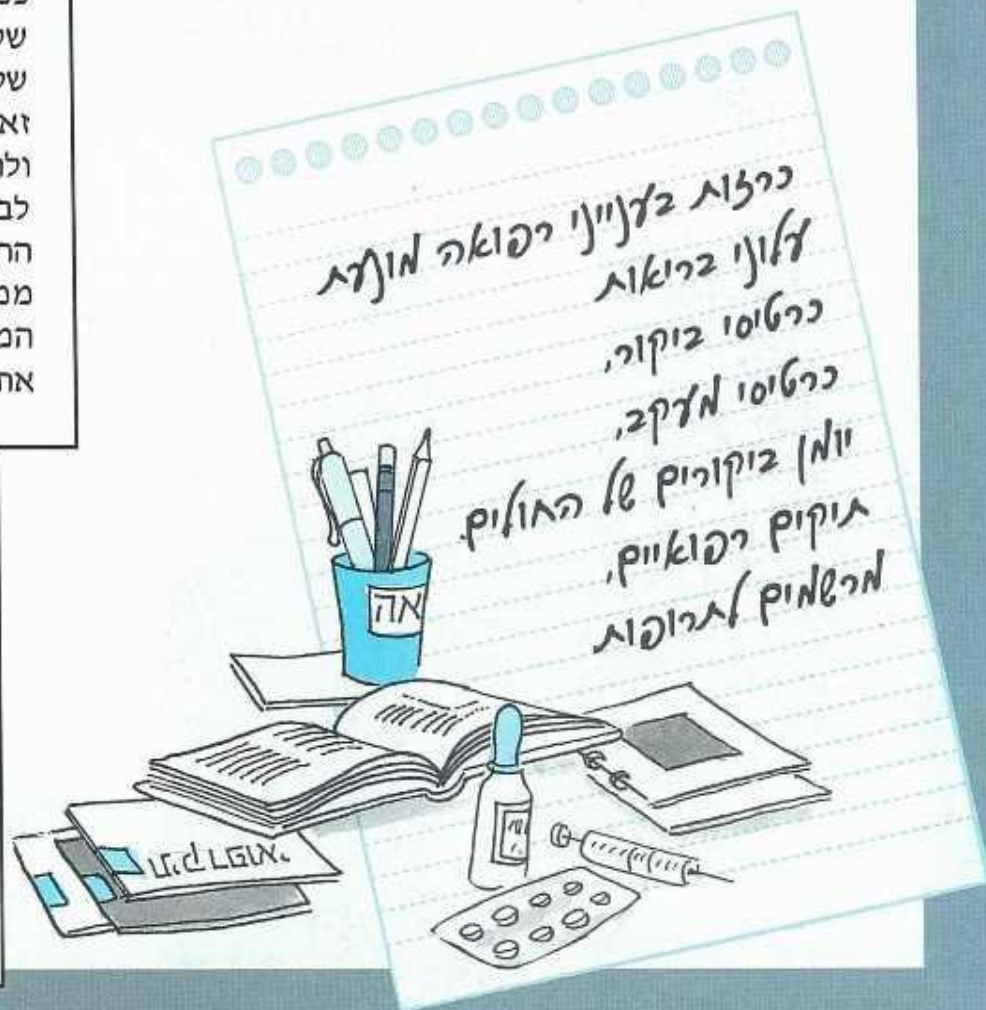
ההיבט האורייני המודגש בפעילות מוכרת זאת בגן הוא טיפוח ההתייחסות לחומר כתוב כאל מקור מידע.

אוריינות במרכזי הגן

מרכז הבריאות

השימוש בקריאה ובכתיבה במרכז זה ייעשה גם הוא כמקובל בחברת המבוגרים למשל, בחדר ההמתנה של הרופא, או בתחנה לבריאות המשפחה. מאחר שלא תמיד הילדים מודעים לשפה הכתובה בסביבה זאת, כדאי להעיר את תשומת הלב שלהם לכך ולהדגים להם פעילויות אורייניות. בהקשר זה ניתן לבקש מן הילדים לשים לב לשלטים הכתובים אצל הרופא, ואולי אפילו לנסות ולשחזר אותם. ממרכז זה אף ניתן להפנות את הילדים לבית המרקחת, שבו יציגו הילדים את הימרשם ויקבלו את התרופה המתאימה.

אפשר לשאול את הילדים אם כדאי לשים בחדר ההמתנה של הרופא ספרים כמו "אני הולך לרופא" או "קרוס ובקטוס" של תורביון אגנר, או "רופא בדרך" של דורית אורגד (אף-על-פי שהוא מיועד במקור לגדולים יותר). אם הילדים אינם מכירים את הספרים האלה, ניתן להשאיל להם אותם לקריאה בבית, ולבקש מהם, כי יספרו לשאר הילדים במה הספרים עוסקים, אחרי שיקראו להם את הספרים בבית - הורים, אח או אחות, שמרטף או שמרטפית. לחלופין אפשר לקרוא אחד הספרים במליאה.

אפשר לשלב בפינת הרופא פעילויות שגרה של הגן, למשל, טיפול בכינמת... במקרה כזה ניתן לשאול: "מה אתם חושבים יופיע כחומר אצל הרופא? סוגים שונים של שמפו לשיער? מודעות על הכינים, על חייהן?" על-פי תוצאות השיחה ניתן לצייד את הפינה.

ניתן לשלב בפינת הרופא פינה מיוחדת לרופא שיניים, ואז, כמובן, להוסיף חומרים כתובים המתאימים לנושא.

תפקיד הגננת הוא, כאמור, להעלות את המודעות של הילדים לשימוש בשפה הכתובה במסגרת המשחק. בפינה זאת, למשל, הגננת יכולה להצטרף לילדים המשחקים ולשאול את הרופא - בעקבות הבדיקה - מה יש לחולה. לא תמיד הרופא יזכר בדיוק. זאת היא ההזדמנות להציע לו לרשום את מה שהחולה אומר לו. הגננת יכולה להצטרף לתור ולשאול: "אחרי מי אני? איך יודעים מי בתור?" אם הילדים יגידו, "אנחנו יושבים לפי התור, אז אין בעיה", יכולה הגננת לשאול, "אבל איך הרופא, היושב בפנים, יידע תור מי עכשיו?".

שני היבטים אורייניים מודגשים בהצעה שלנו: האחד הוא עידוד הילדים להתנסות בכתיבה, והשני הוא החשיפה של הילדים לחומרים כתובים המהווים מקורות מידע.

ביקורים אצל הרופא, בקופת-חולים או בתחנה למשפחה, מהווים חלק משגרת הגידול של כל ילד, בייחוד בישראל, שהיא מדינת רווחה מתקדמת, ושהטיפול בילדי הגיל הרך בה מתקדם במיוחד. כדאי ללמד את ההורים ואת הילדים כאחד לנצל זמן זה לטיפול האוריינות; ללמוד להיעזר בחומר כתוב כדרך להתמודדות עם הבלתי ידוע.

אוריינות במרכזי הגן

א. מרכז קניות

מרכזי קניות או חנות בגן שייכים לפעילויות המייחדות את הגן כמוסד חינוכי, והפעלתן טובה במהותו. זאת ועוד, חנות בגן היא דוגמה טובה לדרך שבאמצעותה ניתן לטפח אוריינות, ובייחוד את שני ההיבטים הבאים: הפקת מידע מחומר כתוב, ופיתוח משא ומתן בעל-פה.

נוכחותו של שלט "מבצע" בחנות מזמנת דיון עם הילדים על ההחלטה באיזה מוצר לבחור.

כשבחנות יש אריזות אמיתיות, ניתן וכדאי לדון עם הילדים בשאלות כגון: מה קונים, ואיך מחליטים איזה מבין המוצרים המקבילים כדאי לבחור.

כשהאריזות הן אמיתיות ומוטבעים בהן מחירים, יוכלו הילדים להחליט אלו מוצרים זולים, ואלו יקרים.

במלים אחרות, אם מביאים לתוך הגן את השימרש היומיומי בשפה הכתובה, חושפים את הילדים להתנסויות אורייניות.

לוחיות שונים
פריסולאז / לוחיות
הוצאת על לוחיות
אריזות על לוחיות
קופה חשבונית
לוחיות על גווני

תפקיד הגננת כאן הוא כפול: מצד אחד עליה להבטיח, שהבחירה של החפצים תחייב את הילדים לנקוט בלשון תיאור מפורטת ככל האפשר. ניתן לעשות זאת למשל, על-ידי בחירה של כמה חפצים, הדומים זה לזה ברוב התכונות, אך שונים זה מזה באחרות, לדוגמה: שלושה כפתורים כחולים בשלושה גדלים שונים; או שלושה כפתורים בני אותו גודל, אך שונים בצבע או במרקם. מצד אחר על הגננת להדגים בפני הילדים דרך של המללה מפורטת. אם הגננת היא הימוכרת, היא תסרב לתת לילקוחי כפתור, שעליו הוא הצביע באצבע, או שהיא תושיט לו כפתור, המתאים רק בתכונות שהילד פירש. לחלופין, אם הילד יאמר: "אני רוצה לקנות את הכפתור הכחול", המוכרת תציע לו את כל הכפתורים הכחולים שיש לה. במלים אחרות, הגננת תדגיש באופן מלאכותי כמעט, את ההסתמכות על המלל. בכך היא תעלה את המודעות של הילדים לרכיבים השונים התורמים להבנה שלנו את השפה: המלל וההקשר.

בבסיס הרעיון של קנייה בחנות מונח המושג של משא ומתן. הילקוחי צריך להגדיר בדיוק מה הוא רוצה לקנות, ואילו הימוכר צריך למצוא מבין החפצים העומדים לרשותו את מה שהלקוח מחפש. לכן עדיף שבגן תיעשה הקנייה בעיקר באמצעות מוכר, ופחות בשירות עצמי... **מומלץ לבחור סדרות של פריטים דומים מאוד אלה לאלה, כדי שהצורך לדייק בתיאור אכן יהיה אמיתי.** למשל, אם ימכרו בחנות כפתורים, שלא ניתן להציג את כולם על מדף, יצטרך הקונה לדייק בתיאור של הכפתור שהוא רוצה לקנות.

אוריינות במרכזי הגן

ב. מרכז קניות

כאמור, במרכז זה ניתן לטפח משא ומתן מילולי, שיסתיים בקנייה ובהעברת בעלות. בניגוד לפינות אחרות - קל לשנות את אופי החנות; די בהחלפת החפצים המוצגים בה. במסגרת ארגון החנות יש לתייג את החפצים, יש לתכנן מראש את הארגון שלהם, כך שניתן יהיה להגיע לכל חפץ בשעת הצורך, ויש להקפיד על מידע אמין. למעשה, ניתן לקיים את הפעילות כל השנה, כשהיא לובשת ופושטת צורה לפי העונות והמועדים. כל תחום תוכן מתאים לפינה זאת - אוכל, לבוש, ספורט, תרבות הפנאי - ולכן לא טרחנו לפרט זאת.

בשפה כתובה מקובל למצוא תיאורים רבים יותר מאשר בתקשורת יומיומית פנים אל פנים, שכן בשפה הכתובה מתארים לקורא חפץ שאיננו נמצא לנגד עיניו. שהרי אחד ההבדלים הגדולים בין שפה דבורה לבין שפה כתובה מקורו בכך שהנמען - הקורא - בשפה כתובה הוא עלום, בעוד שבשפה דבורה, הנמען - השומע - בדרך כלל נוכח. לכן חשוב מאוד לטפח את השימוש בשפה עתירת תיאורים, מפורטת ומדויקת יותר. **בפעילות זאת מוצע איפוא דגש משולב על הלשון המדוברת והכתובה בהקשר יומיומי המבוסס על העקרונות הבאים:** מצד אחד הוא מבוסס על המללה רבה ככל האפשר. שכן הילדים לומדים בקלות יחסית את המבנים הבסיסיים של השפה, אך על מנת לגוון את אוצר התארים העומד לרשותם יש לדאוג להעשרה מכוונת שלו. כשהילד מודע לרכיבים של המלל וההקשר, הוא מיטיב לנצל אותם ולרתום אותם למלאכה של הפקת משמעות מתוך מסר כתוב.

מצד אחר הוא מבוסס על התייחסות לפרטים של מידע כמו מחיר, גודל, משקל. התייחסות זאת מתאפשרת בזכות הייצוג הכתוב של המידע.

אוריינות במרכזי הגן

א. מרכז מדע וטבע

בגנים יש מרכזי טבע ומדע מגוונות, וכן יש מסורת של סיורים לימודיים, שאסור לוותר עליה, וחשוב אף לחזקה. אין כמו סיור, שלפניו ואחריו מתרחש דיון, כדרך לפתח אוריינות, שהרי אחד מהרכיבים החשובים של האוריינות הוא מפגש ביקורתי וחקרני עם הסובב אותנו.

נוהגים להציג את הממצאים של הסיורים במרכז הטבע והמדע. ומאחר שבפינה זאת עוקבים אחרי פעילות וצופים בתופעות טבע שונות, יש לזמן לילדים את האפשרות לתעד את הנעשה גם באמצעות ציור, צילום וכתיבה. תופעות של שינויים - כמו גדילה וצמיחה או שינויים במזג האוויר - יזכו לתשומת לב מעמיקה יותר ולשיתוף מקיף יותר של ילדים, כאשר יתקיים מעקב כתוב אחריהן.

ספרי טבע ואמצויות, אמצויות, אומות מדע, חקוק, טבלאות חקוק, ציורים של ציורים או אובייקטים, או שנה, כלי מדע - כלי נאמנה

על מעקב זה להיעשות באמצעים העומדים לרשות הילדים (ראו הערה בכרטיסיית המבוא).
 אנו מציעים **להדגיש בפעילויות את ארגון המידע**. פעילויות טבע ומדע, בחלקן לפחות, מתמשכות על פני ציר הזמן, משום שקל יותר להבחין בשינויים, ואף לאפיין אותם, אם הצפייה נמשכת זמן מה. כך גם הילד נוכח לדעת בעצמו, כי קשה לשמור בזיכרון לאורך ימים את כל מה שרואים, וכי הוא נזקק לאמצעים כתובים לצורך שימור נתונים. הגננת צריכה לברר עם הילדים, אם רישום אכן יעזור להם.

במלים אחרות, היא צריכה לעורר בהם את הצורך לברר את היתרון של מעקב כתוב (ושיטתי) על פני מעקב (התרשמותי) בעל-פה. רק כשהילדים יגיעו למסקנה שעדיף לתעד את התופעה, תחשוף הגננת בפניהם את הלוחות הריקים, המאורגנים על-פי רצף, כך שהשלמת הנתונים בלוחות או בטפסים תהיה קלה, נעימה וחסכונית. ניתן לצפות במזג האוויר ולצייר את מה שרואים. ניתן למדוד את הצמיחה של נבטים שהנבטנו ולתעד אותה פעמיים בשבוע בעזרת ציור או צילום, עם או בלי כלי מדידה מדויקים יותר. **על הגננת להתייחס במלים לתהליכי התיעוד, כלומר, להמליל אותם.**

ב. מרכז מדע וטבע

העיסוק בצמחים מזמן שימוש במגדיר. כיום יש מגדירים הבנויים על פי הצבעים, והילדים יכולים למצוא בהם פרחים, שאת שמותיהם הם אינם מכירים. אם הילד מראה לגננת פרח ושואל לשמו, הגננת צריכה להפנות אותו למגדיר ולהציע לו לחפש יחד את השם. לא משום שהגננת איננה יודעת את השם, אם כי גם זה יכול לקרות. כמובן, אלא מפני שעליה לשתף את הילד בתחושה, כי המבוגר הוא לא בהכרח מקור למידע, אלא הוא מתוודע ללמידה. אם הילדים מייבשים פרח, הגננת יכולה להעתיק בנוכחותם את שם הפרח מן המגדיר. הגננת גם יכולה לעזור לילדים להכין יחד מגדיר משלהם.

השפה מייעלת את החשיבה, והכתיבה יכולה לייעל את השימוש בשפה. זאת ועוד, השפה היא כלי טוב במיוחד לפיתוח חשיבה מדעית, לארגון נתונים, לשאילת שאלות ולשימור מידע. פעילות זאת מיועדת לטפח את התפקידים האלה של השפה, אך עליה להיעשות כשמתעורר בה הצורך, בשיתוף פעולה מלא ומקיף של הילדים ותוך כדי הנאה.

אוריינות במרכזי הגן

א. מרכזים מתחדשים

רצוי לקיים בגן מרכזים מתחלפים, אשר יעמיקו ויעשירו את ההתנסות האוריינית של הילדים. במרכזים אלה אפשר להציב אבזרים וחפצים אמיתיים, ולאפשר לילדים להוסיף על הקיים ולהעשיר את המרכז לפי צרכיהם ורצונותיהם. מרכזים אלה יתקיימו, כל עוד הילדים מתלהבים ומרבים לשחק, לפעול וליצור בהם. ברגע שהמרכז אינו מבוקש, ניתן לשנותו למרכז אחר, אשר שוב יעורר יצירה ופעילויות חשיבה בקרב הילדים. דוגמאות למרכזים כאלה: דואר, משרד, כיתה, מסעדה.

בדואר - אסילונים, בולס, מעטפות
 זוויות, אצטרוב
 במסעדה - טלפון, אוטו פזיט
 מכונת כתיבה או למעשה
 כתיבה - אוטו ופוק, אוטו לבן
 ספרי אילוסטרציה, למעשה
 במסעדה - שולחן וכלים, גפרית
 אוטו עם יהיוס לוחץ
 פנקס וכלי כתיבה, קופסה ואשכוליות

כל התפקידים האלה אינם אלא דוגמאות; שהרי הגננת היא שמעודדת את הילדים לפעול, ולא זאת הפועלת בעצמה. הגננת היא שמעודדת שאילת שאלות, אך לא זאת ששואלת בלבד. אך חשוב מכול, עליה להתייחס לכל ניצני אוריינות בגן על ידי כך שתשאל את הילד הכותב מה כתב, תבקש כי יראה לה, יקרא לה, יצביע על מה שכתב וכו'. התייחסות חיובית ומעודדת של הגננת כלפי ילדים המגלים ניצני אוריינות תעורר ילדים נוספים לנסות את כוחם בתחום זה.

ההתייחסות לניצני אוריינות וכתיבה היא משימתה העיקרית של הגננת. על הגננת לזכור, כי הקמת המרכזים והצבתם אינה מבטיחה פעולה אוריינית מידית בגן. לפעמים, אם פעילויות אורייניות כאלה אינן קורות מאליהן, יהיה עליה להדגים בעצמה כיצד לפעול בכל מרכז (ראו הערה בכרטיסיית המבוא):

- בדואר - היא יכולה להיות הפקידה - למכור אסימונים, אגרות ובולים.
- במשרד - היא יכולה להיות המזכירה - לקבל טלפונים ולרשום את ההודעות.
- בכיתה - היא יכולה להיות התלמידה - לקבל שיעורים ולשאול שאלות.
- במסעדה - היא יכולה להיות המלצרית - ולכתוב את ההזמנות.

ב. מרכזים מתחדשים

גם בכיתה וגם במסעדה כדאי לעודד את הילדים להחליף את הנושאים ואת התפריטים. הצעה זאת דומה ברוחה להצעה המפורטת יותר בכרטיסייה של החנות.

גם תא טלפון יכול להיות פינה מתחלפת. שכן על-מנת לדבר בטלפון צריכים הילדים להפנים כמה כללים לא פשוטים בדבר יחסי הגומלין בין הדוברים משני צדי הקו. כולנו מכירים את התמונה של הילד הקטן, המדבר עם סבא שלו בטלפון, ומשיב לו בתנועת ראש, בסימן של הן, על כל השאלות שהוא שואל אותו...

ניתן לשים בתא הטלפון רשמקול, שבו יש הקלטה של צד אחד (משניים), ולהציע לילדים להקליט את השיחה המלאה.

התרומה הייחודית של פעילות זאת לטיפוח האוריינות היא בכך שהקריאה והכתיבה ברמה הילדית הופכות לפעילויות יומיומיות בגן, כפי שהן מחוצה לו. עובדה זאת יכולה לתרום לעצמאותם של הילדים.

אוריינות במרכזי הגן

מרכז תורני

המרכז משמש לתפילה, ללימוד תורה, הלכות ועוד...
בדרך כלל יש במרכז כזה ארון קודש, עמוד החזן,
תנ"ך שלם, חמישה חומשי תורה, סידור, קיצור
שולחן ערוך ועוד... אנו ממליצים לכלול בו גם
ספרים כמו הסידור שלי (לילדים), מילון לתנ"ך,
אנציקלופדיה לברכות לילדי הגן, זמירות לשבת,
שירונים של שירי תורה, לוח שנה עברי ועוד...

המרכז יקושט בהתאם להלכה ולמצוה הנלמדת,
באיורים המתאימים לברכות השונות - תמונות של
מיני מאפה - "המוציא", תמונות של מיני פירות -
"בורא פרי העץ" - ועוד...
יהיו בו קלטות של אגדות חז"ל וספרי ילדים
למיניהם העוסקים במצוות ובהלכות.

נוי קל
ציו וציפא
צפיר שניץ אביבה
אויס אורח
אניויל א אורח אנה
אוביה צ אורח שניץ
צפיר צ שניץ שניץ אורי
אניו - אורי קדושה

כדאי לארגן במרכז חנות שבה ימכרו תשמישי קדושה. את התשמישים השונים ניתן לשלם: כלי לנטילת ידיים מנחושת, כלי לבשמים בסגנון תימני, מחזיק לנר הבדלה מכסף, כוס להבדלה עבודת-יד, מפית לחלות לשבת מקטיפה רקומה וכדומה...

ניתן לקשט את המרכז בסוגים שונים של כתב עברי, בדוגמאות שונות של ברכות כתובות בקליגראפיה עברית ועוד...

ניתן להציג בו גם אלבומים מצטברים של עבודות ילדים על נושאים הקשורים במרכז.

במרכז יקשיבו הילדים לסיפורי תורה ויספרו אותם. הם ישחקו בלימוד ברכות והלכות ויערכו חגיגות שבת.

הילדים יוכלו לשמוע בו קלטות של אגדות חז"ל, ולקרוא בספרים שונים העוסקים באגדות ובדמויות השונות המופיעות בהן.

למרכז תהיה חשיבות מיוחדת בציון חגיגות ראש חודש, ולוח השנה שבו יהיה פעיל ויאפשר ציון של המועדים.

במרכז הזה יפיקו גם דפי קשר להורים.

ניתן לנצל את המרכז התורני להכנת החומרים השונים לקראת החגים, לקראת לימוד ברכות מיוחדות ("מוריד הטל"), לכתובה על קלף בנוסח סופר סת"ם ועוד...

האוריינות קשורה באופן הדוק גם לעמדות ולאמונות שלנו. הפעילות במרכז התורני כרוכה בעיסוק דתי תורני ובתשמישי קדושה. הריכוז של כל החומרים האלה מבטיח שינהגו בהם כבוד.

המפגש עם הטקסטים במרכז זה הוא משמעותי במיוחד, גם משום התכנים של הכתוב וגם בגלל העובדה, כי טקסטים רבים מוכרים לילדים כמעט בעל-פה והם בבחינת גרסא דינקותא.

אוספים ומשחקים בגן

כרטיסיית מבוא

ילדים גם אוהבים מאוד לשחק, ולעתים אפילו להכין בעצמם משחקים. **עצם המשחק הוא פעילות אוריינית**, שכן הצורך להתאים את עצמך לבן זוג, הצורך לציית לחוקים והעובדה שאתה משחק על-פי כללים הקיימים מראש, כל אלה הם רכיבים אורייניים חשובים. שהרי אסור לשכוח **שהמשחק הוא בנפשו של הילד ובלבה של הפעילות בגן הילדים**. אך מעבר לכך המשחק גם מזמן פעילויות אורייניות רבות: **היכרות עם כללים כתובים, דיון בחוקים, ייצוג סמלי של פעילויות וכדומה**. רוב משחקי הילדים, ובייחוד משחקי הקופסה, כמו לוטו, דומינו, משחקי מסלול או רביעיות, בנויים על סכימות כלליות, המוכרות לילדים. ולכן חשוב לזכור **שהעיסוק במשחק מזמן משא ומתן אורייני**, משום שכל אחד מן הצדדים צריך להוכיח את 'צדקתו' ולשכנע בה את הצד האחר.

ילדים אוהבים לאסוף חפצים ולארגן אותם על-פי כללים, קרי למיין. ילדים אוספים כמעט הכול, לעתים על פי אופנות, לעתים בשל יצר רכושנות ולעתים מתוך הצורך ליצור עולמות זוטא. הם אוספים פרסים, פקקים של בקבוקים, זהבים וקלפים, בובות וכדומה. בדרך כלל עונה כל אוסף על כמה צרכים ועל צרכים משתנים של הילד. מבחינתנו לא האוסף או הצגתו הם העיקר, אלא **תהליך האיסוף, הארגון וההכנה של התצוגה**, והמשא ומתן המתנהל בין הילדים לקראתם. כדאי לייחד בגן מקום להצגת אוספים, כי העיסוק בהם, מלבד כל היתרונות האחרים שלו, גם מזמן פעילויות אורייניות שונות. למשל, כשילדים רוצים להחליף ביניהם פריטים, הם יכולים לכתוב מודעה בלוח של הגן. או כשהם רוצים להציג את האוסף שלהם בפני חברים, עליהם למיין אותו ולשלט אותו. וכך למשל, כשילדים רוצים להשיג פריט נדיר, עליהם לשיים אותו ולתאר אותו לחבריהם.

הפקת משחקים על ידי ילדי הגן עצמם היא הזדמנות מעולה להמליל את החוקים שילדים רבים מכירים מתוך התנסות, והיא דרך מעניינת לפתוח בה או לסכם בעזרתה נושא כגון: חג או עונה, הכנה לטיול או יציאה לחופשה. גם בהפקת המשחקים המוצר הוא משני, אם כי הוא חייב להיות ברור ואסתטי, אך ההכנה שלו והדיונים המתעוררים בין הילדים תוך כדי ההכנה הם החשובים.

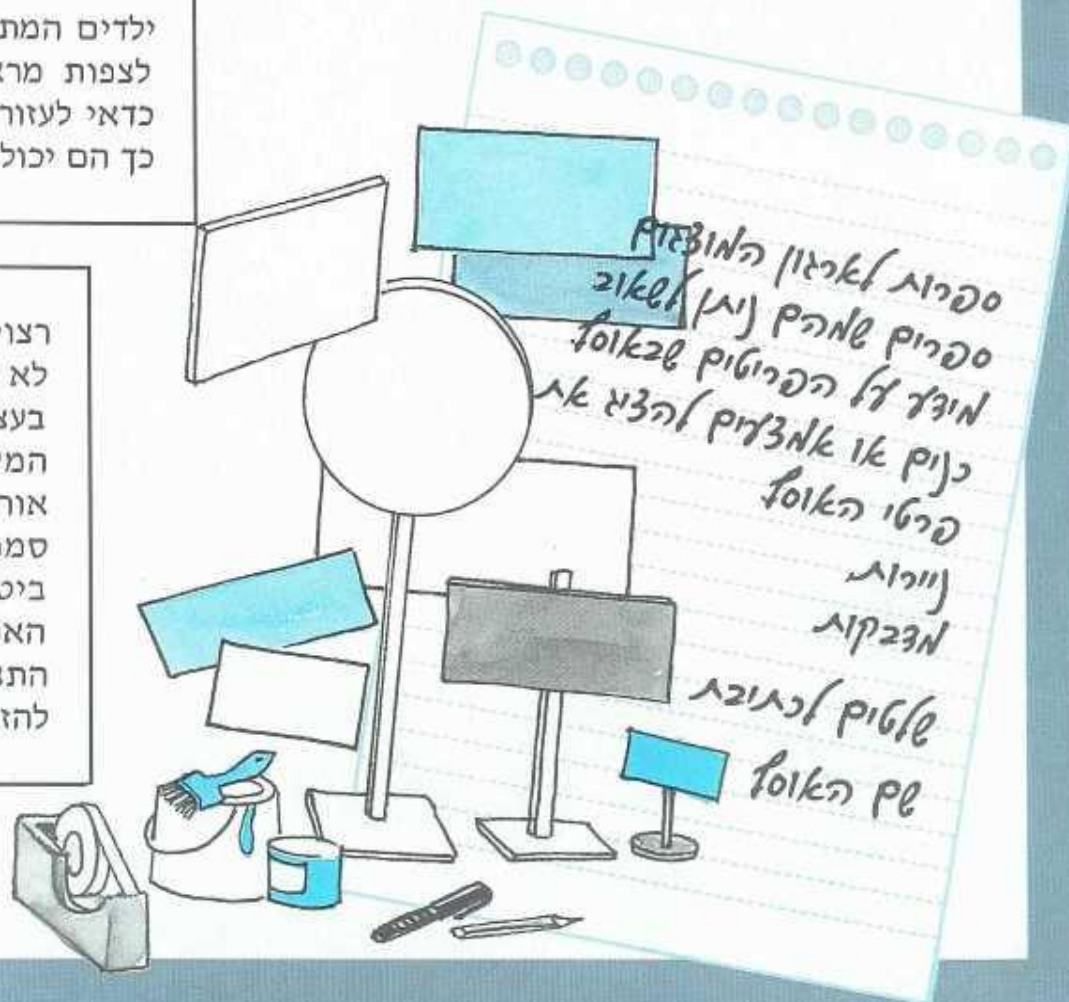

אוספים ומשחקים בגן

א. מיון ושילוט

ילדים המתכננים להציג את האוסף שלהם יצטרכו לצפות מראש הרבה היבטים ארגוניים. לפעמים כדאי לעזור להם בכך, בעיקר על ידי שאלות. לשם כך הם יכולים להיעזר באבזרים אורייניים שונים.

רצוי שהצגת אוסף תיעשה על ידי כמה ילדים יחד. לא די בכך שהילד בעל האוסף יכין את התצוגה בעצמו, משום שכך עלולים להחמיץ את החלק של המשא ומתן. אנחנו מציעים להוסיף עזרים אורייניים, כי הם ייצקו אפילו לפעילות הזאת סממנים יותר מציאותיים. לעזרים אלה יש גם ביטוי בעל-פה, למשל בהכרזה על שמו של בעל האוסף, או על שמות הילדים שהשתתפו בהכנת התצוגה. הקבוצה שהכינה את התצוגה יכולה להזמין קבוצות קטנות בגן לסיור מודרך באוסף.

הגננת יכולה לפתוח את הפעילות הזאת בכך שתאפשר לילדים לדווח לגן כולו על התצוגה במליאה. היא יכולה להציע להם לתלות מודעות גם על הלוח של ההורים וגם על הלוח של הגן ("נדמה לי שלא כל הילדים היום בגן. איך הם יידעו על התצוגה?"), "אני חושבת שהורים רבים היו רוצים לדעת, מי הכין את הדברים היפים האלה, מה נעשה? לי יהיה קשה לזכור את השמות, ולא תמיד אני פנויה להודיע על הכל בעל-פה".

הנזכה - חג האזר

ב. מיון ושילוט

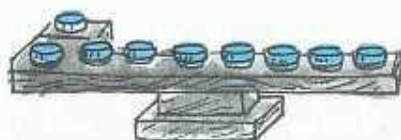
איטליה

מרקו

אנגליה

אם יש מספר מספיק ילדים שמתעניינים בנושא, אנו ממליצים לשריין פינה קבועה בגן לתצוגות כאלה. אפשר גם להכין תצוגה לקראת אספת הורים, או לקראת פעילות סביב חג. הרעיון לארגן תצוגה של פריטים השייכים לחג מתקרב הוא דרך טובה לגוון את עבודת ההכנה לקראתו. שכן הרבה ילדים מכירים את הפריטים השייכים לחג בשם לפחות, אך לא תמיד הם יודעים למה משמשים פריטים האלה, איך הם נבחרו. הגננת יכולה לבקש מן הילדים שיביאו לקראת החג או לקראת הפעילות כל מיני חפצים הקשורים בהם. לפני הפעילות היא תכין מקום ריק לתצוגה. את כל החפצים שהביאו הילדים היא תשים במקום כלשהו, ואחר-כך תתייעץ עם הילדים איך להכין את הפינה. ("רגע, אתה מציע להניח כאן את קערת הסדר. אבל מה נשים לידה?" "מה, יש לנו רק רעשן אחד? אהה... יש כמה. אז מה כדאי לעשות? ואיך נדע אחר-כך למי שייך כל רעשן?").

יותר, כמובן. אך על המחנכת ללמוד לנצל את השברירים האלה כדי לבנות מהם ביחד עם הילדים את התמונה הכוללת. עלינו לזכור שוב ושוב, כי הילדים מגיעים לגן עם מטען אישי שונה ומגוון, וכי התפקיד העיקרי של הגן הוא לצייד אותם בכלים שיעזרו להם לארגן את הנתונים, לחברם ולסדרם. יתרונה של תצוגה מתמשכת בכך שהיא מאפשרת לכל ילד ללמוד את הנושא ולהטמיע אותו בזמנו החופשי ולפי הקצב שלו.

בכרטיסיית המבוא הדגשנו עד כמה חשובים העיסוק השיטתי, המיון והשילוט ותכנון התצוגה לטיפוח כשרים אורייניים; אך נשוב ונדגיש, כי יש מקום לפעילות כזאת רק אם הילדים ביזמתם מתעניינים, ואם הם מסוגלים לעשות את רוב העבודה בעצמם. לא כדאי שפינת התצוגה תהפוך לפינה של הורים. אפשר להשתמש בפינה כדרך להכין נושא או לסכמו, ובכך להתאימה לכל גן ולכל ילד. לילדים המגיעים לגן יש תמיד רסיסים של ידע, לעתים קרובות הרבה

אוספים ומשחקים בגן

הכנה בקבוצות קטנות, דיווח במליאה

א. כתיבת הנחיות והוראות

ילדים המתכננים להציג משחק שהכינו, או הנחיות שכתבו, יצטרכו לצפות מראש הרבה היבטים ארגוניים. לפעמים כדאי לעזור להם בכך, בעיקר על ידי שאלות.

חשוב מאוד שבכתיבת הנחיות כלשהן או בהכנה משחק מכל סוג שהוא ישתתפו כמה ילדים. לא די בכך שילד אחד יכין משחק או יכתוב הוראות, אלא במקרים מאוד מיוחדים. הסיבה היא פשוטה - ללא עבודה בקבוצה מוחמץ החלק של המשא ומתן. על כל מוצר כדאי לכתוב את שמותיהם של הילדים שהשתתפו בהכנתו, גם כדי שהילדים יוכלו לפנות אליהם בבקשת עזרה, וגם כדי לנהוג על-פי המקובל בחברת המבוגרים.

הגננת יכולה לפתוח את הפעילות הזאת בכך שתאפשר לילדים לדווח לגן כולו על התצוגה. ("אולי תגידו לנו מי בדיוק השתתף בהכנה של המשחק? או אולי משהו מכם מוכן להדריך היום את הקבוצה הראשונה שתשחק? איך הילדים יידעו אל מי אפשר לפנות אם משהו לא ברור להם?"). היא יכולה להציע להם לתלות מודעות גם על הלוח של ההורים וגם על הלוח של הגן ("נדמה לי שלא כל הילדים היום בגן. איך הם יידעו שיש לנו משחק חדש?"), "אני חושבת שהורים רבים היו רוצים לדעת, מי הכין את המשחקים היפים האלה, מה נעשה? לי יהיה קשה לזכור את השמות, ולא תמיד אני פנויה להודיע על הכול בעל-פה").

אם יש לילדים ניסיון מספיק במשחקי קופסה, אנו ממליצים להציע להם להכין משחקים לקראת אספת הורים או לקראת פעילות סביב חג. הרעיון לארגן את הפריטים הדרושים להכנת משחקים לחג מתקרב הוא דרך טובה לגוון את עבודת ההכנה לקראתו. שכן הרבה ילדים מכירים את הפריטים השייכים לחג לפחות בשם. הגננת יכולה לבקש מן הילדים שיביאו לקראת החג או לקראת הפעילות כל מיני חפצים. לפני הפעילות היא תבחן עם הילדים כמה סכימות של משחקים, כך שיוכלו להישען עליהן בשעת הכנת המשחק שלהם. ("ילדים, איזה משחקים אתם אוהבים במיוחד? לוטו? רעיון נהדר, אז מה צריך בשביל להכין לוטו? איך נזכור את כל הדברים האלה?").

ב. כתיבת הנחיות והוראות

משחקים אלמים

בכרטיסיית המבוא הדגשנו את חשיבות העיסוק במשחק בגן ואת האפשרויות הטמונות בו כדרך לטיפוח כשרים אורייניים. אך נשוב ונדגיש, כי יש מקום לפעילות כזאת רק אם הילדים ביזמתם מתעניינים בנושא, ואם הם מסוגלים לעשות את רוב העבודה בעצמם.

שימוש בשפה בציבור – "בנוכחות קהל"

כרטיסיית מבוא

ילדים אוהבים להכין הצגות ואוהבים להציג אותן. ואכן, במסגרת ההצגות, ובעיקר במסגרת ההכנות להצגה, הם משתמשים במשלבים (= צורות לשון וסגנון המותאמות להקשר ולנמען) מגוונים של השפה. במסגרת זאת הם משתמשים במבנים של משפטים ובביטויים, שאינם שגורים בפייהם בלשון היומיום. לא המוצר או ההצגה הם העיקר, אלא תהליך ההכנה והמשא ומתן המתנהל בין הילדים לקראת האירוע ותוך כדי הכנתו. ולכן גם בחרנו להוסיף מרכאות לביטוי "בנוכחות קהל".

עולם התוכן והדמויות בתיאטרון בובות מאפשרים מידה גדולה של חופש, ולכן יש בו יותר מן ההתבטאות החופשית ואילו בהמחזה יש להישאר נאמנים למקור שממחזים, והעיסוק בסוגה (בז'אנר) הספרותית תופס מקום מרכזי יותר. בתיאטרון בובות הילד משתמש בשפה 'נטו', כי חלקן של שפת הגוף ושל הבעות הפנים מצומצם מאוד. בהמחזה מתרחשים הרבה שינויים ברמת השפה, אך התמיכה של המחווה ושל ההבעות נשארת בעינה. גם בתיאטרון בובות וגם בהמחזה יש לילדים מעין סכימה או דגם של פעילות בראש, שעל פיו הם פועלים, גם אם אין הם ממלילים דגם זה. אולם במהלך ההכנות, ועל מנת לשתף פעולה עם חבריהם, הם יצטרכו לתת ביטוי, ולו חלקי, לדגם הפנימי המנחה אותם, וכך הוא יעלה למודעות הלשונית שלהם.

בחרנו לפרט את שתי הפעילויות לדוגמה - תיאטרון בובות והמחזה - מפני שעבודת ההכנה לקראת כל אחת מן הפעילויות שונה. בשני המקרים על הילדים לתכנן את הפעילות, להחליט על חלוקת התפקידים ולבצע את ההחלטות שלהם. התכנון חשוב במיוחד, כי כל ילד צריך להצדיק את הצעותיו, לנמק את בחירתו ולמצוא מאפיינים לשוניים מספיקים, שיאפשרו לקהל לזהות את הדמות שהוא מגלם. על הילד להתחשב בקהל המשוער שיקשיב לו.

ההתנסות בהעמדת הצגה או בהמחזה מדגישה את הממד של **שיתוף הפעולה**. עליך להקשיב היטב לדברי החבר כדי לשרשר את ההמשך שלך; עליך לזכור מה אמר כל אחד מכם, כדי להימנע מחזרות מביכות וכדי שהקהל יוכל לעקוב אחר הדברים ולהבינם. במלים אחרות, **הדרישה להיות ברור ומובן היא טבעית ועונה על צורך, ואיננה מלאכותית או מוכתבת.**

בתיאטרון הבובות ובהמחזה **התזמון** חשוב מאוד, ולכן יש לדון בו מראש. בתיאטרון הבובות צריך להמציא טקסט אמין, ובהמחזה צריך להקפיד על רצף האירועים של הסיפור שנבחר לשמש כמקור. מיותר לציין, כי בחרנו בהשוואה לצורך הבהרה, וכי הגבולות בין שתי הפעילויות אינם כה ברורים (שהרי ניתן להמחזי בתיאטרון בובות, וניתן להציג הצגה חופשית ללא תיאטרון בובות). אך ההשוואה, כמוה כהצגה, איננה העיקר. העיסוק בה והחשיבה אודותיה, הם שמזמנים את הדיון ואת ההתלבטויות, והם **עיקר עניינו**.

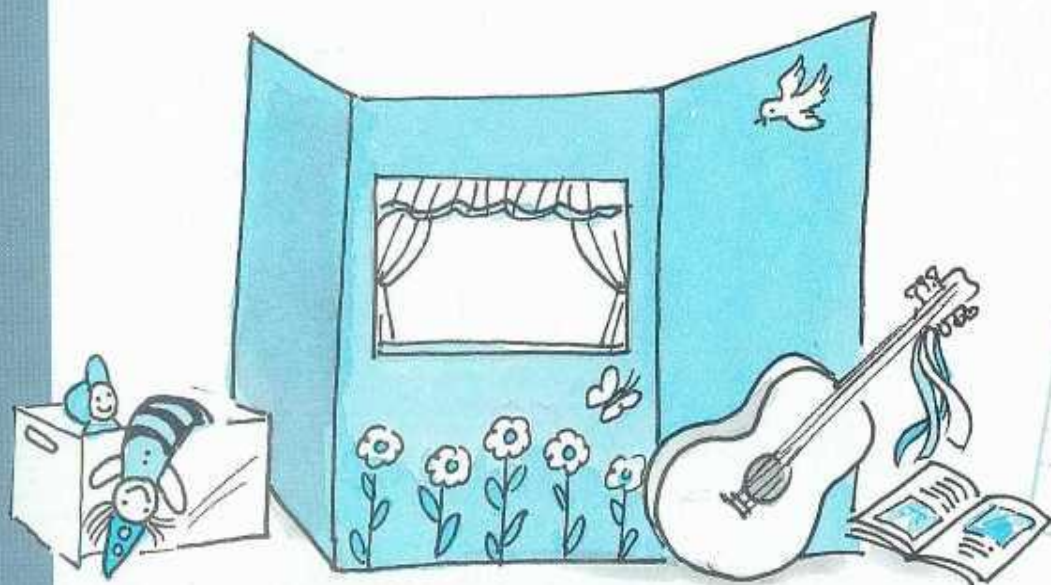
אדם אורייני הוא יצור הצורך תרבות, המשתתף באירועים ציבוריים והמעוניין במשא ומתן ובגיוויים מגוונים. יש לחשוב על הפעילויות כעל גילויים אורייניים בעלי ממדים אמיתיים, הלקוחים מחיי החברה והתרבות שלנו.

שימוש בשפה בציבור – "בנוכחות קהל"

א. תיאטרון בובות

לקבוצה זאת שייכים גם תיאטרון צללים, תיאטרון של בובות -אצבע, או תיאטרון של מריונטות, וכן פנסי-הקסם והטלוויזיות למיניהם; למעשה כל צורה של הצגה, שבה מצומצם החלק של שפת הגוף, ואילו המלל, הנוסח והשימוש בקול תופסים בו מקום חשוב יותר.

שליש אנשים של ההצגה
שליש אנשים הכיסא
כחמיס אנשים
אנשי ההצגה
ספרים שלהם ניתן לשאב רעיונות
בזמן הפאזה
כלי נגינה, מוזיקה
פדגוגים (אנשים יש אנשים)
המשתמשים קולות מקומיים שונים:
צחוק, געש, קולות של בלוי-חיים)
סיפור מוקלט

הגננת צריכה למצוא זמן במהלך ההכנות להצגה, כדי להתעדכן במה שהילדים עושים. זאת תהיה הזדמנות טובה ואמיתית לסכם את הדיון עד לרגע שבו הצטרפה הגננת... הגננת גם יכולה, אם צריך, להעלות שאלות של צופה מן הצד. לצופה כזה צריך לספק רקע כדי שיבין את המחזה.

מיותר להדגיש את חשיבות השימוש בתיאטרון בובות כדרך לטפח שימוש מגוון בשפה, כדרך לטפל טיפול מעמיק יותר ביצירות ספרותיות וכדרך ליצור לילדים הזדמנות להתמודד עם תחושות ועם רגשות מורכבים. אנחנו מציעים להוסיף גם עזרים אורייניים, כדי שייצקו סממנים יותר מציאותיים אפילו לפעילות המוכרת הזאת. לעזרים אלה יש גם ביטוי בעל-פה, למשל, בהכרזה על שמות המשתתפים ובהכרזה על החלקים השונים של ההצגה (אפילו הכללת ההפסקה היא ביטוי לארגון של הטקסט, וההודעה עליה רק מדגישה זאת). כאן יכולה הגננת לשאול: "מי משתתף, הרי לא רואים את הילדים שמציגים?" או "של מי הקול הזה, של דפנה או של ליאת?"

ב. תיאטרון בובות

יש מקרים, שבהם ניתן להשתמש בקלטת מוכנה, לתת לילדים את הבובות ולאפשר להם להרחיש (להניע) אותן על-פי הסיפור. במקרה זה מושגות ההתנהגויות הבאות: האזנה, מעקב ותרגום לפעולה, וכמובן תזמון. לפעמים מקדימות ההתנהגויות אלה את היכולת להציג ולדבר בעת ובעונה אחת.

אנו ממליצים להוסיף על הפעילות הרגילה של תיאטרון הבובות את שלב ההצגה הפומבית, לא בפני ההורים אלא בפני הילדים האחרים. לא קשה למצוא הורה בעל מצלמת וידאו, שיסכים לצלם כמה הצגות תיאטרון בגן. כשמדובר בהצגות כאלה, טווח התנועה של המצלמה הוא מצומצם יחסית, ולכן גם מי שאיננו מיומן מאוד יכול לצלם אותן. הצילום יאפשר למשתתפים ולצופים כאחד ליהנות ממבט-על ומהתייחסות לשלם.

בכרטיסיית המבוא הדגשנו את המיוחד בהצגת תיאטרון בגן. הצגה זו מתרחשת על במה מצומצמת ללא תפאורה, תלבושות או פעלולים הנהוגים בתיאטרון רגיל. לפיכך על המציגים להסתפק במלל המדובר ובמשחק בקול ובהנגנה (אינטונציה), בלא אפשרות להוסיף עליהם אמצעים חוץ-לשוניים תומכים כמו הבעות ומחוות. תיאטרון בובות הוא גם במה טובה לביישנים שאינם מעוניינים להיחשף ומעדיפים לומר את מה שיש להם במסגרת יותר אינטימית. במלים אחרות תיאטרון הבובות מייצג, לצורך ענייננו, פעילות שמטרתה לעודד שימוש בלשון ככלי לביטוי עצמי בעיקר (ראו את הפעילות של ההמחזה וההצגה לצורך ההשוואה).

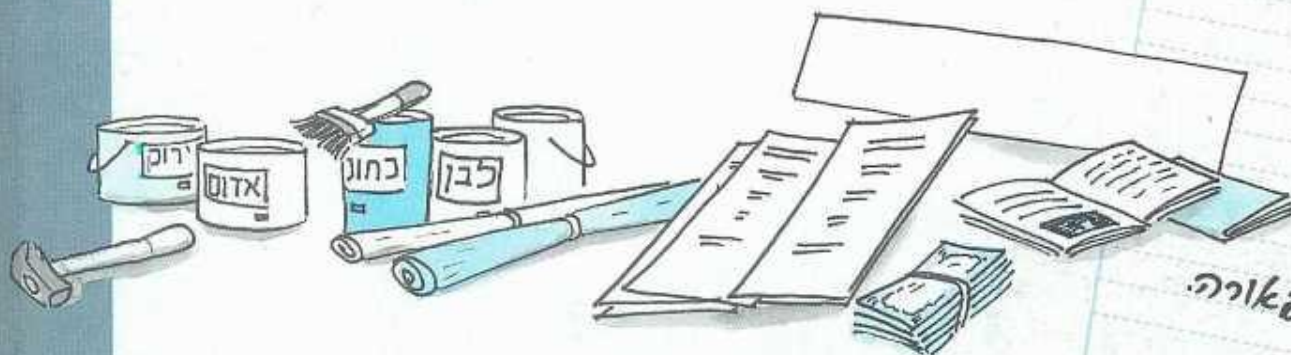
שימוש בשפה בציבור – "בנוכחות קהל"

א. הצגה והמחזה

כדאי מאוד להחזיר את הילדים אל היצירה, שעליה מבוססת ההצגה, כך שיוכלו ללמוד להשתמש בה כמקור השראה גם לתוכן, גם לתפאורה וגם להסברים בהמשך.

הגגנת תצטרף אל הילדים בזמן ההכנות להצגה ותשאל: "איך החלטתם מה ילבש הענק? מה יש בסיפור שלושה בעלי-חיים? אני זכרתי רק שניים. תראו לי רגע את הספר" או "לא חשבתי שהדמות של הילד הזה היא כל כך משעשעת". לחלופין היא יכולה לשאול: "איך ידעו הצופים מתי זה מתחיל? ואיך הם ידעו מי כתב את ההצגה?"

ספרים לא קוראים
כנסים להלחצה
כאן נגיבה להכנה ישלחו
שליש איגוד של ההצגה
שליש אמסטרדאם הכיסא
כחמיסוך להצגה
טכניויה להצגה
חולצות אגבוס
אבזרים שונים
כל הציוס להכנה אפאורה

אם בוחרים להמחזיז אגדת ילדים ידועה, ניתן להשוות בין כמה גרסאות שלה (רעיונות מפורטים ומעובדים בתחום זה מופיעים בחלק של המדריך העוסק בספרות הילדים בגן). ההשוואה למקור מצוינת כדרך לטיפול האוריינות, כי היא מלמדת על היחס לכתוב, על הכוח הטמון בספר ועל האפשרויות הרבות שהוא פותח.

לעתים צריך להכין הצגה במשך כמה ימים. למשל, במקרה שאין לנו כל התלבושות הנחוצות. בהקשר זה כדאי שהילדים יחליטו יחד מה הם צריכים ויארגנו רשימה של החפצים החסרים להם. רשימה זאת אפשר לתלות על לוח ההודעות, ולבקש מן ההורים שיתגייסו לעזור במציאת הפריטים הדרושים. לעתים יצטרכו הילדים בבוקר אחד לחלק את התפקידים, למחרת להמחזיז את הסיפור, כדי לשמר את המידע ואת ההחלטות שלהם יכולים הילדים להקליט את עצמם. ההקלטה תאפשר להם גם לשפר את ההחלטות, למעשה, לבצע מעין עריכה של דבריהם. זאת יכולה להיות גם הזדמנות טובה לילדים לרענן את זכרונם בבית בעזרת אח או מבוגר אחר, או אפילו בעזרת חבר מן הגן.

ילדים אוהבים מאוד להמשיך סיפורים קיימים. כמו "כמה ימים אחרי-כן" כיפה אדומה פגשה חברה וסיפרה לה את כל הסיפור מההתחלה. לפעמים הם אוהבים לשנות את האירועים כדי להחזיר את הסדר הטוב על כנו.

ב. הצגה והמחזה

אם הילד נשען על היצירה הספרותית רק מבחינת התוכן, ואיננו מתייחס לצורה, יש מקום להשקיע זמן נוסף בעיבוד ההיבטים הצורניים, המבניים והלשוניים כאחד, ולא להסתפק בטיפול בצורך של הילד לבטא את עצמו,

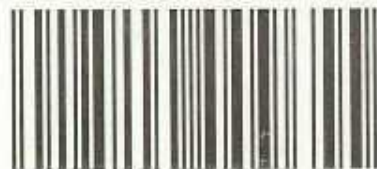

התרומה הייחודית של הצעתנו תתממש ותמוצה, רק אם בעקבותיה תתרחש עבודה על הסוגה (הז'אנר) הספרותית: אגדה, משל, סיפור מתח, פיליטון, מונולוג. דיון בנושא, כפי שהצענו לעיל, יכול להעלות את ההיבטים המטה לשוניים האלה. שהרי ברור וידוע לכול, כי לילדים יש תחושה חזקה וברורה מאוד של "מה מתאים למי" מבחינת הלשון ושימושיה, אך ללא דיון עלול הידע התחושתי (האינטואיטיבי) הגלום שלא להתפתח, והגיוס שלו- להישאר זמני וחולף.

במסורת של מערכת החינוך בארץ מיוחד מקום רב להתבטאות עצמית וחופשית ולכתיבה יצירתית. מסורת זאת היא חשובה וטובה, אך כדי להגדיל את הרפרטואר של הילד ולתת לו כלים מגוונים למטרות אלה, עליו להתוודע קודם לכן לצורות הקיימות ולחוקיהן. לכתוב או ליצור בעקבות קריאה של צורה או סוגה ספרותית, זאת המלצה טובה ומבטיחה לילד הצעיר. שכן הסוגה או היצירה מהוות מקור השראה צורני ולא תוכני בלבד. במלים אחרות, ההמחזה היא מעין צורת ביניים בין השפה הכתובה לבין השפה המדוברת, וההמחזה של יצירה ספרותית היא יותר מאשר הזדמנות של הילד להתבטא. היא מחנכת אותו להיות מודע לרכיבים הסגנוניים של כל יצירה ויצירה. היא מחנכת אותו לשים לב למבנה שלה ולחוקים שלהם היא מצייתת.

אם הילד נשען על היצירה הספרותית רק מבחינת התוכן, ואיננו מתייחס ליצירה, יש מקום להשקיע זמן נוסף בעיבוד ההיבטים הצורניים, המבניים והלשוניים כאחד, ולא להסתפק בטיפול בצורך של הילד לבטא את עצמו.

דאנאקוד 182-965

מעלות הוצאת ספרים בע"מ